

Erasmus+ project

De ontwikkeling van beroepskwalificaties en opleiding

Voor Europese gedragsanalisten

Intellectuele Output 2:

Verwijzingen van EuroBA-competenties naar zes nationale kwalificatieraamwerken van partners

Dit resultaat van het Erasmus+ project werd gesteund met middelen van de Europese Commissie.

EuroBA project partners

Ulster University, Noord-Ierland (UK)

Queen's University Belfast, Centrum voor Gedragsanalyse, Noord-Ierland (VK)

Masaryk Universiteit, Instituut voor Onderzoek naar Inclusie Onderwijs, Tsjechië

Erasmus Universiteit Rotterdam, *Erasmus School of Social and Behavioural Sciences*, Nederland

Neurohero, Dublin, Noord-Ierland (VK)

Panteion Universiteit voor Sociale en Politieke Wetenschappen, Laboratorium voor Experimentele en Toegepaste Gedragsanalyse, Helleense Republiek

Universiteit van Stockholm, Zweden

Europees Instituut voor de Studie van de Mens en Gedrag, Italië

Oudereducatie ondersteuning autisme (PEAT), Noord-Ierland (VK)

Project samenvatting

Dit project is het resultaat van de samenwerking tussen internationale partners uit het Verenigd Koninkrijk, Tsjechië, Nederland, Ierland, Griekenland, Zweden en Italië. Het project heeft ondersteuning gekregen van een Professionele Adviesgroep (PAG) waarin een 16tal Europese landen in vertegenwoordigd waren. Hierdoor zijn de standaarden en competenties die in het huidige project ontwikkeld zijn, zoveel mogelijk acceptabel en relevant gemaakt voor Europese landen.

De algemene doelstellingen van dit project waren het waarborgen van transparantie en de erkenning van vaardigheden en kwalificaties voor gedragsanalisten in Europa. Het beroep van gedragsanalist begon begin jaren zeventig in Noord-Amerika (Carr, 2011; Hughes & Shook, 2007). Het beroep wordt echter niet formeel erkend in de Europese Unie (EU). Om ervoor te zorgen dat gedragsanalisten hun beroep kunnen uitoefenen in de EU en dat er deze eisen en verwachtingen zijn over kennis, vaardigheden, autonomie en verantwoordelijkheden, is het noodzakelijk dat er een duidelijk overzicht is van vereiste beroepseisen.

Het huidige project heeft zes *Intellectuele Outputs* (IO): IO1 heeft betrekking op professionele normen die verwijzen naar de Europese kwalificatienormen (EQF). IO2 schetst de ontwikkeling van de kwalificatie van gedragsanalisten in de context van de zes nationale kwalificatiekaders (NQF) van de partners. IO3 biedt een gedetailleerde, verklarende woordenlijst van termen in de moedertaal van de partners. IO4 biedt een competentiekader op instapniveau voor Euro-BA Technici (EuroBA-T). IO5 biedt een competentiekader voor EuroBA op Masterniveau (EuroBA-M). IO6 tenslotte, is een online multimediacursus op instapniveau in zes partnertalen.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Tjechische Republiek	5
<i>Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse in Tsjechië</i>	5
<i>Correspondentie tussen Tsjechische Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken</i>	10
EuroBA-Instapniveau Competentie gerefereerd aan de Tsjechische NQF.....	12
EuroBA-Masters Niveau Competentie Gerefereerd aan de Tsjechische NQF.....	12
Helleense Republiek	13
<i>Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse in Griekenland</i>	13
<i>Correspondentie tussen Grieks Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken</i>	15
EuroBA Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Griekse NQF.....	17
EuroBA-Masters Niveau Competentie Gerefereerd aan het Griekse NQF.....	17
Nederland	18
<i>Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse In Nederland</i>	18
<i>Correspondentie tussen Nederlandse Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken</i>	21
EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Nederlandse NQF.....	23
EuroBA-Mastersniveau Competentie Gerefereerd aan het Nederlandse NQF.....	23
Zweden	24
<i>Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse in Zweden</i>	24
<i>Correspondentie tussen Zweedse Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken</i>	25
EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Zweedse EQF.....	28
EuroBA-Master's Niveau Competentie Gerefereerd aan het Zweedse Kwalificatiekader (SEQF).....	28
Italië	28
<i>Onderwijs en Professionele Ontwikkeling Van Gedragsanalyse in Italië</i>	28
<i>Correspondentie tussen Italiaanse Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken</i>	30
EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Italiaanse NQF.....	33
EuroBA-Mastersniveau Competentie Gerefereerd aan het Italiaanse NQF.....	33
Verenigd Koninkrijk, Groot-Brittannië en Noord-Ierland	33
<i>Onderwijs en Professionele ontwikkeling van Gedragsanalyse in het Verenigd Koninkrijk (VK)</i>	33
<i>Correspondentie tussen VK Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken</i>	35
EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het NQF van het VK.....	39
EuroBA-Masterniveau Competentie Gerefereerd aan het NQF van het VK.....	39
Samenvatting	39
Referenties	44

Inleiding

Dit document beschrijft hoe de competenties van de European Behaviour Analyst (EuroBA) kunnen worden gerelateerd aan het Nationale Kwalificatie Framework (NQF) van de zes partnerlanden: het Verenigd Koninkrijk (V.K.), Tsjechië (Tsjechië), de Helleense Republiek (Griekenland), Nederland, Zweden en Italië. *Intellectual Output 2 (IO2)* betreft de specifieke leerresultaten voor EuroBA-competenties in termen van het NQF voor elk partnerland. De verwijzing van de EuroBA-competenties naar lokale NQF's in partnerlanden is een van de resultaten van het Erasmus+ project getiteld “De ontwikkeling van Professionele Kwalificaties en Training voor Europese Gedragsanalytici” (*Developing Professional Qualifications and Training for European Behavior Analysts (2020-2023)*).

Het EQF is een instrument voor professionele transparantie en mobiliteit in de hele Europese Unie, gebaseerd op richtlijnen voor het afstemmen van de leerresultaten van een bepaald beroep van het ene land op het andere. Het succes ervan hangt af van de manier waarop de EU-landen hun NQF afstemmen op de niveaudecriptoren van het EQF (Europese Commissie, 2011). In de Europese Unie zijn de beroepskwalificatiesystemen niet rechtstreeks gekoppeld aan het overeenkomstige EQF. Met andere woorden, er zijn vrijwel geen beroepen die wettelijk erkend zijn op pan-Europees niveau. Beroepen moeten eerst op nationaal niveau worden erkend, *voordat* er kan worden onderhandeld over samenwerkingsovereenkomsten voor mobiliteit van personeel wanneer nationale kwalificatieniveaus formeel zijn gekoppeld aan het EQF via het referentieproces. Voor de Europese kwalificatie voor gedragsanalisten is het relevante nationale kwalificatiesysteem dus in eerste instantie het concrete referentiepunt. Met het oog op internationale transparantie en mobiliteit, zodra de kwalificaties wettelijk erkend zijn en de opleidingsniveaus in elk nationaal systeem zijn overeengekomen, kunnen de EuroBA competentieniveaus worden gekoppeld aan een EQF-niveau en kan een pan-Europese overeenkomst worden bereikt.

De Nationale Coördinatiepunten van elk van de zeven landen die deelnemen aan het EuroBA-ontwikkelingsprogramma hebben hun NQF's herzien, om zo overeen te stemmen met de acht EQF-leerresultaatniveaus. Aangezien de NQF's de functionele referentiepunten vormen voor de EuroBA-kwalificatieniveaus in elk land, en het NQF van elk land uniek is, is het doel van dit document om voor elk deelnemend land hun individuele NQF te specificeren in overeenstemming met het EQF waarnaar in IO1 wordt verwezen.

Dit document (IO2) biedt documentatie van de EQF-NQF standaardisatie om nationale certificering van het beroep van gedragsanalyse te faciliteren en kan dus dienen als model voor landen die een dergelijke documentatie nodig hebben.

De overeenkomst tussen elk nationaal NQF en de EuroBA competenties op instapniveau (*Technician/Technicus*) en op Masterniveau, kan het best begrepen worden in de context van de huidige en toekomstige educatieve en professionele status van gedragsanalyse in elk van de deelnemende landen. Daarom wordt de huidige status van opleiding en professionele

ontwikkeling van gedragsanalyse beschreven voor elk partnerland. Deze 'momentopnames' van de ontwikkeling werden gemaakt in samenwerking met opleiders, professionals uit de praktijk en verdere belanghebbenden in elk partnerland (cf. Keenan et al., 2022).

Tsjechische Republiek

Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse in Tsjechië

Toegepaste gedragsanalyse (ABA) heeft in Tsjechië maar langzaam aan kracht gewonnen. Voor de val van het IJzeren Gordijn was Gedragsanalyse vrijwel onbekend.

Gedragswetenschap begon eind jaren negentig op te komen. Vanaf 2015 bouwden ouders van kinderen met autisme steun op voor ABA door politici en nationale en internationale academici samen te brengen, de eerste grote ABA-conferentie in Brno te organiseren en in 2016 een parlementaire hoorzitting te organiseren (Gandalovičová, 2016).

De regering ondersteunde deze ontwikkelingen in een 5-jarenplan, met de ontwikkeling van een universitaire opleiding in Gedragsanalyse, financiering voor het opleiden van de eerste 15 Tsjechische gedragsanalisten via internationale MSc/ABA's, en de oprichting van het Centrum voor Toegepaste Gedragsanalyse aan de Masaryk Universiteit in Brno (Roll-Pettersson et al., 2020). Tegen 2021 was het aantal gedragsanalisten gestegen tot ongeveer 40 beoefenaars (Kingsdorf & Pančocha, 2020). Tijdens deze kritieke periode van 5 jaar werd in 2016 de Tsjechische Vereniging voor Toegepaste Gedragsanalyse (CSABA) opgericht, gevolgd door de oprichting van de Werkgroep voor Toegepaste Gedragsanalyse van de Tsjechische Medische Vereniging (Kelly et al., 2018).

In 2016 kwam er een decreet van de Regeringscommissie voor burgers met een beperking van het Bureau van de Regering van de Tsjechische Republiek met een initiatief om de situatie van mensen met autisme en hun families aan te pakken (Vládní výbor pro zdravotně postižené občany [Regeringscommissie], 2016). Er werd gewezen op de noodzaak om een uitgebreid systeem van professionele opleiding in ABA op te zetten met steun van de nationale ziektekostenverzekering. Kort daarna werd Wet nr. 201/2017 Coll. (Zákon 201/2017) aangenomen, die Wet nr. 96/2004 Coll. (Zákon 96/2004) wijzigde. Hierin werd de noodzaak gespecificeerd om voorwaarden vast te stellen voor het verkrijgen en erkennen van de competentie om als gedragsanalist te werken (Wet op de beroepen in de Gezondheidszorg).

Vervolgens vaardigde het Ministerie van Volksgezondheid van Tsjechië daarmee verband houdende decreten uit, die de minimumnormen voor theoretische en praktische opleiding beschreven (Vyhláška [Decreet] 39/2005 Coll.) en de reikwijdte van de praktijk van elk beroep in detail beschreven (Vyhláška [Decreet] 55/2011 Coll.). In 2017 werd het nieuwe beroep van gedragsanalist ingesteld, inclusief de niveaus van assistent-gedragsanalist en Gedragstechnicus. In 2017 ontving Jana Gandalovičová, moeder van een kind in het autismespectrum en een van de belangrijkste drijfveren achter dit werk, de *Autism Speaks*

International Award (Autism Speaks, 2017) en in 2018 ontving ze de BACB Michael Hemmingway Award (BACB, 2018).

In 2021 had de CSABA meer dan 50 volwaardige leden, waaronder lokale gedragsanalisten, assistent-gedragsanalisten, Gedragstechnici en andere professionals die ABA-procedures gebruiken in hun praktijk. Zelfs met deze uitbreiding van ABA worden interventies en onderwijs op basis van ABA-principes meestal geïmplementeerd in de vorm van individuele thuis-gebaseerde programma's. Dit kan echter veranderen, aangezien de ABA-principes in de praktijk worden toegepast en aangezien op ABA gebaseerde praktijken onlangs hun plaats hebben gevonden in de logopedie in Tsjechië. De *Association of Clinical Speech-Language Pathologists* (SLPs) heeft accreditatie verleend aan permanente educatie van SLPs gericht op ABA. Er is een toenemende belangstelling van scholen om praktijken te gebruiken die gebaseerd zijn op ABA. In 2021 werd in Praag zelfs de eerste medische faciliteit geopend die gedragsinterventies biedt voor kinderen met neurologische ontwikkelingsstoornissen.

Tegelijkertijd was er een gezamenlijke inspanning om gedragsanalytisch materiaal te vertalen naar het Tsjechisch, te beginnen met de vertaling van het multimedia-instrument SimpleSteps (2016) en het 'witte boek' (Cooper, Heron, & Heward, 2020). Zo hebben steeds meer mensen met neurologische ontwikkelingsstoornissen toegang tot interventies op basis van ABA (Kingsdorf & Pančocha, 2021) en is er een positieve trend dat scholen steeds meer geïnteresseerd raken in het aanbieden van bijscholing voor personeel in op ABA gebaseerde praktijken.

Historische context van ABA in Tsjechië

Toen Gedragsanalyse aan populariteit begon te winnen in het westen, werd Tsjechië sterk beïnvloed door de Marxistische ideologie, wat resulteerde in een afwijzing van kennis die daar vandaan kwam. In een voorbeeld uit een Tsjechisch tijdschrift uit die tijd, stelde Vláčil (1975) dat de opkomst van het Behaviorisme niet alleen werd bepaald door de ontwikkeling van psychologische theorieën, maar vooral door de bredere sociale context en de historische situatie in kapitalistische landen. Als gevolg hiervan ontwikkelden zich in de regio theorieën die het belang van de mens als subject van de geschiedenis verminderden en daarmee ook het belang van zijn bewustzijn. Zelfs vandaag de dag, in Tsjechische professionele kringen, kan men nog steeds misverstanden tegenkomen over de basisprincipes van gedrag of opvattingen dat behavioristen mensen gelijkstellen aan lagere dieren of automatische machines.

Na de val van het IJzeren Gordijn in het begin van de jaren 1990, herwonnen de Tsjechische Sociale Wetenschappen hun onafhankelijkheid en begonnen ze hun achterstand op de rest van de ontwikkelde wereld in te lopen. De Tsjechische Vereniging voor CGT werd opgericht in 1991 en CGT is momenteel een van de meest gangbare benaderingen bij de behandeling van een breed scala aan psychologische problemen, van angst en depressie tot eetstoornissen.

Daarentegen zijn gedragsinterventies gebaseerd op de principes van ABA, die zich richten op het verwerven van vaardigheden en de ontwikkeling van adaptief gedrag bij mensen met neurologische ontwikkelingsstoornissen (ADHD, ASS) en verstandelijke beperkingen, tot

voor kort onopgemerkt gebleven in de Tsjechische professionele gemeenschappen. Pas de laatste 30 jaar is er in Tsjechië een scala aan benaderingen en interventieprogramma's ontstaan voor kinderen met gedragsbehoeften, zoals kinderen met autisme. Zuzana Žampachová (2014), een van de toonaangevende Tsjechische specialisten op het gebied van ASS-onderwijs, noemde toegepaste gedragsanalyse en gestructureerd onderwijs de meest effectieve strategieën om kinderen met ASS te onderwijzen.

Op dit moment is de meest gebruikte aanpak in het Tsjechische onderwijssysteem echter gestructureerd onderwijs, waarvan wordt gezegd dat het gebaseerd is op het huidige vaardigheidsniveau van het kind en gebaseerd is op het structureren van ruimte en tijd en het bieden van visuele ondersteuning in aanvulling op individuele aanpak. Čadilová en Žampachová (2012) wezen erop dat de Tsjechische gestructureerde aanpak van onderwijs aan kinderen met ASS gebaseerd is op het gedragsinterventieprogramma van Ivar Lovaas en het gestructureerde onderwijs van Eric Schopler. In de praktijk en tot 2015, was het gebruik van diensten met de naam "ABA" echter uiterst zeldzaam en werd het meestal alleen gebruikt in thuis gebaseerde programma's. Een reden hiervoor kan zijn dat ABA-gebaseerde interventies uitgevoerd en begeleid moeten worden door goed opgeleide professionals - gecertificeerde gedragsanalisten, die tot voor kort niet beschikbaar waren in het land.

Daar waar er in 2015 geen gecertificeerde gedragsanalisten in het land werkten (Roll-Pettersson et al., 2020) en er een beperkt aantal thuis-gebaseerde programma's vanuit het buitenland werden begeleid, waren er in 2020 al 40 zelf geïdentificeerde gedragsdeskundigen (Kingsdorf & Pančocha, 2020). Samen met het stijgende aantal professionals heeft het land een toename gezien van het aantal kinderen dat thuis of in vroegtijdige interventiecentra ABA-gebaseerde interventies ontvangt. Verschillende scholen zijn ook begonnen met het integreren van gedragsprincipes in hun onderwijsprogramma's.

Zoals hierboven vermeld, heeft het regeringscomité voor burgers met een beperking van het bureau van de regering van Tsjechië in 2016 een initiatief uitgebracht om de situatie van mensen met ASS en hun families aan te pakken (Regeringscomité, 2016), waarin ook de noodzaak werd geschetst om, met steun van de nationale ziektekostenverzekering, een uitgebreid systeem van professionele training in ABA op te zetten.

Bovendien hebben ouders van kinderen met ASS, die het gebrek aan vroegtijdige intensieve en effectieve gedragsinterventie erkenden, grote inspanningen geleverd om ABA te promoten. Ze organiseerden zich in verenigingen en non-profitorganisaties (bijv. *Parents for Children with Autism*) en werden belangrijke pleitbezorgers voor de vestiging van het beroep van gedragsanalist binnen het Tsjechische systeem van beroepen in de Gezondheidszorg.

In 2016 werd de Tsjechische Vereniging voor Toegepaste Gedragsanalyse (CSABA) opgericht, gevolgd door de oprichting van de Werkgroep voor Toegepaste Gedragsanalyse van de Tsjechische Medische Vereniging van Jan Evangelista Purkyně. Het belangrijkste doel van de beroepsvereniging werd de introductie en ontwikkeling van ABA volgens internationale normen. CSABA hielp bij het bevorderen van het nationale systeem van

professionele training in ABA in de gezondheidszorg, het onderwijs en de sociale dienstverlening.

De eerste CSABA Raad van Bestuur bestond alleen uit artsen en ouders van kinderen met ASS, dit omdat er geen ABA-professionals werkzaam waren in het land. In de eerste jaren werden professionele kwesties dus voornamelijk behandeld door ereleden van de vereniging uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Pas in 2020, toen er al voldoende professionals in het land werkten, werd de vereniging door de stichtende leden aan hen overgedragen. Op dit moment heeft CSABA meer dan 50 volwaardige leden onder lokale gedragsanalisten, assistent-gedragsanalisten, Gedragstechnici en andere professionals die ABA-procedures gebruiken in hun beroepspraktijk.

CSABA fungeert momenteel als een vereniging van professionals die toegewijd zijn aan het bevorderen van de wetenschap van toegepaste gedragsanalyse en de praktische toepassing van *evidence-based* praktijken. De vereniging ondersteunt o.a. educatieve activiteiten op het gebied van ABA, zorgt voor een hoge kwaliteit van professionele training en naleving van ethische codes gebaseerd op internationale normen. In 2021 was CSABA de medeorganisator van de eerste gezamenlijke Tsjechische en Slowaakse ABA-conferentie.

Naar het voorbeeld van de Verenigde Staten van Amerika en andere landen waar gedragsdiensten aan cliënten worden verleend door gespecialiseerde professionals, werden in 2017 ook in Tsjechië nieuwe beroepen in de gezondheidszorg van gedragsanalist, assistent-gedragsanalist en gedragstechnicus ingesteld. De eerste stap in dit proces was de goedkeuring van Wet nr. 201/2017 Coll., die Wet nr. 96/2004 Coll. wijzigde, over de voorwaarden voor het verkrijgen en erkennen van de bekwaamheid om beroepen in de Gezondheidszorg uit te oefenen en activiteiten uit te voeren die verband houden met het verlenen van gezondheidszorg en over de wijziging van bepaalde aanverwante wetten (Wet op de Beroepen in de Gezondheidszorg). Vervolgens vaardigde het Ministerie van Volksgezondheid van Tsjechië daarmee verband houdende decreten uit die de minimumnormen voor theoretische en praktische opleiding beschreven (Decreet nr. 39/2005 Coll.) en de reikwijdte van de praktijk van elk beroep in detail beschreven (Decreet nr. 55/2011 Coll.).

Directe interventie met cliënten wordt meestal uitgevoerd door een gedragstechnicus, die zijn of haar opleiding krijgt door te studeren in een kwalificatiecursus die is geaccrediteerd door het Ministerie van Volksgezondheid (AQC). Om deel te nemen aan de AQC voor gedragstechnici is het noodzakelijk om secundair onderwijs te hebben afgerond met een diploma van de middelbare school. De AQC zelf bestaat uit 100 uur theoretisch onderwijs en 120 uur praktische training. De opleiding omvat inleidende cursussen over ABA en de basisbeginselen van volksgezondheid en medische disciplines. Gedragstechnici voeren alle activiteiten uit onder supervisie van een ervaren gedragsanalist of assistent-gedragsanalist.

Complexere gedragsinterventies worden uitgevoerd door assistent-gedragsanalisten, die ook hun training krijgen via het AQC. Om deel te kunnen nemen aan het programma is het

noodzakelijk om een bachelorsdiploma in Psychologie of Onderwijswetenschappen (bijv. Speciaal Onderwijs) te hebben behaald. Het AQC zelf bestaat uit 300 uur theoretisch onderwijs en 1200 uur praktische training. De standaard studieduur is twee jaar. De inhoud van de opleiding omvat gedragsanalytische onderwerpen, de fundamenteën van de volksgezondheid en ook geselecteerde klinische disciplines (bijv. Psychiatrie, Neurologie of Kindergeneeskunde). Een assistent-gedragsanalist werkt onder supervisie van een ervaren gedragsanalist.

Een gedragsanalist is een professional in de Gezondheidszorg met de meest uitgebreide training in ABA. Hij of zij is de enige die zijn of haar werk kan doen zonder professionele supervisie. Om deel te kunnen nemen aan het programma voor gedragsanalisten is een Masterdiploma in Psychologie of Onderwijswetenschappen (bijv. Speciaal Onderwijs) vereist. Het AQC zelf omvat 420 uur theoretisch onderwijs en 1800 uur praktische training. De standaard studieduur is tweeënhalve jaar. De inhoud van de cursus omvat uitgebreide gedragsanalytische onderwerpen.

Op het gebied van schoolonderwijs en sociale dienstverlening bestaat er geen apart beroep voor het verlenen van gedragsdiensten. Gedragsprincipes en geselecteerde ABA-methoden worden echter vaak gebruikt door deze professionals. Daarom worden er momenteel verschillende korte- en lange termijn bijscholingsprogramma's gericht op ABA aangeboden aan leerkrachten en ander schoolpersoneel om hun eigen professionele kwalificaties te verbreden. Deze programma's maken deel uit van het systeem van permanente lerarenopleiding (CTE) dat voornamelijk wordt aangeboden door lerarenopleidingen en universiteiten, maar ook door non-profitorganisaties die geaccrediteerd zijn door het Ministerie van Onderwijs. De Faculteit Educatie van de Masaryk Universiteit (PdF, MU) biedt momenteel bijvoorbeeld een cursus Grondbeginselen van Toegepaste Gedragsanalyse aan, die bedoeld is voor lerarenassistenten en leerkrachten. Deze inleidende training bestaat uit 40 uur en geeft afgestudeerden de mogelijkheid om de principes van ABA en een aantal basisgedragsprocedures en -technieken te gebruiken wanneer ze rechtstreeks met een individueel kind of de hele klas werken. Er wordt ook een uitgebreider vervolgprogramma aangeboden, bedoeld voor leerkrachten in de klas, speciaal opvoeders, schoolpsychologen en onderwijsleiders. Dit programma is verdeeld over vier semesters en omvat 315 uur theorie en praktijk in ABA.

Interventie en onderwijs gebaseerd op ABA-principes worden op dit moment meestal geïmplementeerd in de vorm van individuele programma's voor thuis. Op ABA gebaseerde praktijken hebben echter ook hun plaats gevonden in de logopedie in Tsjechië. De *Association of Clinical Speech-Language Pathologists* heeft accreditatie verleend aan permanente educatie van spraaktherapeuten gericht op ABA. De laatste jaren is er ook een toenemende belangstelling van scholen om praktijken te gebruiken die gebaseerd zijn op ABA. Daarnaast werd in 2021 in Praag de eerste Medische Faciliteit geopend die gedragsinterventies aanbiedt voor kinderen met neurologische ontwikkelingsstoornissen en uitgebreide vroege intensieve gedragsinterventie (EIBI) biedt voor kinderen met ASS. In het

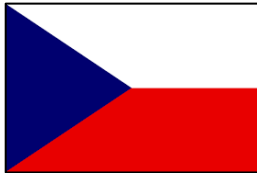
algemeen is er in Tsjechië groei waargenomen op het gebied van ABA in de therapie, het onderwijs en de medische sector.

Correspondentie tussen Tsjechische Nationale en Europese Kwalificatie

Netwerken

Het nationale referentierapport van Tsjechië werd opgesteld door het Nationaal Coördinatiepunt van Tsjechië (NCP CZ) bij het Nationaal Instituut voor Onderwijs, Onderwijsadviescentrum en Centrum voor permanente educatie van leraren en gepubliceerd in 2011 (Pohanková et al., 2011). Tsjechië had geen NQF aan het begin van het EQF-ontwikkelingsprogramma, dus de niveaus van het NQF komen rechtstreeks overeen met het EQF zoals weergegeven in tabel 1.

Tabel 1. *Tsjechische NQF gerefereerd aan het EQF*

 European Qualifications Framework	
<p>Niveau 8</p> <p>Kennis aan de meest geavanceerde grens van een werk- of studiegebied en op het raakvlak tussen gebieden</p> <p>Beschikken over de meest geavanceerde en gespecialiseerde vaardigheden en technieken, met inbegrip van synthese en evaluatie, die nodig zijn om kritieke problemen in onderzoek en/of innovatie op te lossen en bestaande kennis of beroepspraktijk uit te breiden en opnieuw te definiëren</p> <p>Blijk geven van een grote mate van autoriteit, innovatie, autonomie, wetenschappelijke en professionele integriteit en aanhoudende betrokkenheid bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën of processen op het raakvlak van werk of studie, met inbegrip van onderzoek</p>	<p>Niveau 8</p> <p>Doctoraalprogramma (PhD); 3 a 4 jaar postmaster (tot Doctor)</p>
<p>Niveau 7</p> <p>Hooggespecialiseerde kennis, die ten dele toonaangevend is op een werk- of studiegebied, als basis voor oorspronkelijk denken en/of onderzoek; kritisch bewustzijn van kennisvraagstukken op een gebied en op het raakvlak tussen verschillende gebieden</p> <p>Gespecialiseerde probleemoplossende vaardigheden die nodig zijn bij onderzoek en/of innovatie om nieuwe kennis en procedures te ontwikkelen en kennis uit verschillende vakgebieden te integreren.</p> <p>Managen en transformeren van werk- of studiecontexten die complex en onvoorspelbaar zijn en nieuwe strategische benaderingen vereisen;</p>	<p>Niveau 7</p> <p>Masteropleiding, één tot drie jaar tertiair onderwijs na de bachelor of vier tot zes jaar tertiair onderwijs</p>

<p>Verantwoordelijkheid nemen voor het bijdragen aan professionele kennis en praktijk en/of voor het beoordelen van de strategische prestaties van teams</p>	
<p>Niveau 6</p> <p>Gevorderde kennis van een werk- of studiegebied, die een kritisch inzicht in theorieën en beginselen impliceert</p> <p>Gevorderde vaardigheden, waaruit beheersing en innovatie blijken, die vereist zijn om complexe en onvoorspelbare problemen op een gespecialiseerd werk- of studiegebied op te lossen</p> <p>Managen van complexe technische of professionele activiteiten of projecten, verantwoordelijkheid nemen voor besluitvorming in onvoorspelbare werk- of studiecontexten; verantwoordelijkheid nemen voor het managen van professionele ontwikkeling van individuen en groepen.</p>	<p>Niveau 6</p> <p>Bacheloropleiding Bc en BcA drie tot vier jaar tertiair onderwijs</p> <p>Tertiair beroepsonderwijs DiS-grad drie tot drieënhalf jaar tertiair onderwijs</p> <p>Conservatoria - DiS graad</p> <p>Kwalificaties NSK</p>
<p>Niveau 5</p> <p>Grondige, gespecialiseerde, feitelijke en theoretische kennis op een vakgebied of studiegebied en besef van de grenzen van die kennis</p> <p>Een uitgebreid scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om creatieve oplossingen te ontwikkelen voor abstracte problemen.</p> <p>Management en supervisie uitoefenen in contexten van werk- of studieactiviteiten met onvoorspelbare veranderingen; prestaties van zichzelf en anderen beoordelen en ontwikkelen.</p>	<p>Niveau 5</p> <p>Kwalificaties NSK (Certificaat van Beroepskwalificaties-Personeel)</p>
<p>Niveau 4</p> <p>Feitelijke en theoretische kennis in brede contexten binnen een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om oplossingen te genereren voor specifieke problemen binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van werk- of studiecontexten die meestal voorspelbaar zijn, maar onderhevig aan verandering;</p> <p>Toezicht houden op het routinewerk van anderen en daarbij enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten.</p>	<p>Niveau 4</p> <p>Hoger secundair onderwijs met maturiteit-examen Algemeen onderwijs (Gymnasium) - vier jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>Hoger secundair onderwijs met maturiteit-examen (beroepsonderwijs) - vier jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>Aanvullende studie die leidt tot een maturiteit-examen - Twee jaar studie na het VET-certificaat</p> <p>NSK-kwalificaties</p>
<p>Niveau 3</p> <p>Kennis van feiten, principes, processen en algemene concepten op een werk- of studiegebied</p>	<p>Niveau 3</p> <p>Hoger secundair onderwijs met VET-certificaat (beroepsonderwijs) - drie jaar hoger secundair onderwijs</p>

<p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om taken uit te voeren en problemen op te lossen door het selecteren en toepassen van basismethoden, gereedschappen, materialen en informatie.</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor de voltooiing van taken in werk of studie; eigen gedrag aanpassen aan omstandigheden bij het oplossen van problemen.</p>	<p>Kwalificaties NSK</p>
<p>Niveau 2</p> <p>Feitelijke basiskennis van een werk- of studiegebied</p> <p>Vereiste cognitieve en praktische basisvaardigheden om relevante informatie te gebruiken om taken uit te voeren en routineproblemen op te lossen met behulp van eenvoudige regels en hulpmiddelen.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht met enige autonomie.</p>	<p>Niveau 2</p> <p>Lager secundair onderwijs Afronding van een algemeen secundair onderwijsprogramma - negen jaar</p> <p>Hoger secundair onderwijs met VET-certificaat - twee jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>Hoger secundair onderwijs zonder VET-certificaat - 1 of 2 jaar onderwijsprogramma's</p> <p>Kwalificaties NSK</p>
<p>Niveau 1</p> <p>Algemene basiskennis</p> <p>Basisvaardigheden om eenvoudige taken uit te voeren</p> <p>Werken of studeren onder toezicht in een gestructureerde omgeving of context</p>	<p>Niveau 1</p> <p>Speciaal onderwijs</p> <p>Afronding van een onderwijsprogramma in een speciale school - 10 jaar</p>

EuroBA-Instapniveau Competentie gerefereerd aan de Tsjechische NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van kennis, vaardigheden en autonomie en verantwoordelijkheid voor de competenties van het EuroBA-instreamniveau grotendeels overeen met Niveau 3 van het EFQ. Aangezien het Tsjechische NQF expliciet is afgestemd op het EQF, is verwijzing in dit geval bijzonder eenvoudig; kandidaten voor EuroBA-competenties in Tsjechië hebben drie jaar hoger secundair onderwijs gevolgd en zijn in het bezit van een certificaat van beroepsonderwijs. (Výuční list).

EuroBA-Masters Niveau Competentie Gerefereerd aan de Tsjechische NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid op het niveau van de EuroBA-Mastercompetenties grotendeels overeen met Niveaus 6 en 7 van het EFQ; kandidaten voor EuroBA-competenties in Tsjechië hebben één tot drie jaar studie na een bacheloropleiding afgerond en zijn in het bezit van een Masterdiploma.

Helleense Republiek

Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse in Griekenland

In de Helleense Republiek werden de eerste openbare universitaire afdelingen voor psychologie opgericht in het begin van de jaren 1990, en het is in deze context dat de eerste twee universitaire cursussen in de Helleense taal in experimentele en toegepaste gedragsanalyse werden opgericht aan de afdeling Psychologie van de Universiteit van Kreta in 1996. Het programma verhuisde in 2006 naar het Departement Psychologie van de Panteion Universiteit voor Sociale en Politieke Wetenschappen (in Athene), waar het werd uitgebreid tot een opleidingsreeks van zeven semesters in experimentele en toegepaste gedragsanalyse, in het kader van de *Bachelor of Science* in Psychologie.

De gedragsanalytische opleiding aan Panteion wordt ondersteund door een uitgebreide, 1000 pagina's tellende, Helleense inleidende tekst, nu in zijn 3de editie (Mellon, 2013), en aangevuld met vertalingen van drie baanbrekende boeken van B. F. Skinner. Studenten die een serie van drie inleidende cursussen hebben afgerond, kunnen zich inschrijven voor een laboratoriumcursus in het Laboratorium voor Experimentele en Toegepaste Gedragsanalyse, dat faciliteiten biedt voor experimenteel onderzoek met volwassenen, kinderen en duiven. Gekwalificeerde studenten kunnen dan beginnen met een twee semester durende onderzoekscriptie in het laboratorium en een één semester durende inleidend practicum in de Toegepaste Gedragsanalyse in een van de verschillende gespecialiseerde onderwijscentra die worden bemand door afgestudeerden van het Panteion-programma, met gezamenlijke begeleiding door faculteiten van de universiteit.

Met slechts twee gekwalificeerde gedragsanalytische professoren in het hele nationale universitaire systeem is het opzetten van een Masteropleiding nog niet haalbaar, maar doctoraalopleidingen op dit gebied worden aangeboden aan zowel de Panteion Universiteit als aan het Departement Filosofie, Pedagogische Wetenschappen en Psychologie van de Universiteit van Athene, die ook inleidende cursussen in Toegepaste Gedragsanalyse aanbiedt in haar bachelor- en postdoctoraalprogramma's in Ontwikkelingspsychologie. Cursussen in Gedragsanalyse worden ook aangeboden aan verschillende privéscholen. De recente erkenning van diploma's van gekwalificeerde particuliere instellingen voor hoger onderwijs als gelijkwaardig aan diploma's van het Ministerie van Onderwijs zal naar verwachting leiden tot een toename van het aantal gedragsanalisten dat werkzaam is in het tertiair onderwijs en onderzoek, en zal het opzetten van opleidingsprogramma's op Masterniveau vereenvoudigen.

De Helleense Gemeenschap voor Gedragsanalyse (ABA Griekenland) werd opgericht na afloop van de conferentie van de *European Association of Behaviour Analysis* (EABA) in Rethymno, Kreta in 2010, en werd in 2012 opgenomen in de Panteion Universiteit. De

gemeenschap heeft meer dan 200 leden en organiseert momenteel haar 5de, tweejaarlijkse wetenschappelijke conferentie; meer dan honderd Helleense en Engelstalige presentaties van eerdere conferenties hebben al vele duizenden views op het internet gehad. ABA Griekenland is een nationale ledenorganisatie van EABA.

In 2015 organiseerde ABA Griekenland de eerste *Summer School* van de EABA. In 2017 richtte de organisatie een inleidend en *outreachend* trainingsprogramma van 600 uur in Gedragsanalyse op; in 2019 werd het opgenomen in het nieuw opgerichte *Continuing Education Center* van de Panteion Universiteit. In 2021 kreeg dit toegankelijke overzicht van Gedragsfilosofie en haar basis- en toegepaste wetenschappen, inclusief een begeleidend inleidend practicum, toestemming van het Ministerie van Onderwijs om, met financiële steun van de overheid, permanente educatie te bieden aan alle geïnteresseerde kleuter-, basis- en middelbaar-niveau opvoeders in het hele land. Anderen die deze opleiding volgen, werken op gebieden als Psychiatrie, Verpleging, Maatschappelijk werk en Logopedie, en velen bestuderen Gedragsanalyse om beter tegemoet te komen aan de behoeften van hun dierbaren. Dit *outreach* programma heeft veel gedaan om de bekendheid van de Gedragsanalyse te vergroten en om misvattingen over Gedragsfilosofie in de Helleense Republiek te verminderen.

In de jaren van 2010 werden in Athene aan het *Deree American College* en door de *Association for Training in Neurodevelopment/ Monorodi Day Intervention Center* geverifieerde cursusprogramma's opgezet die leidden tot certificering door de BACB, maar beide programma's zijn stopgezet na de beslissing van de BACB in december 2019 om niet in de V.S. gevestigde gedragsanalisten niet langer te certificeren. Volgens de *BACB Registry* zijn er momenteel 28 *Registered Behavior Technicians*, 7 *Board Certified Assistant Behavior Analysts* en 17 *Board Certified Behavior Analysts* werkzaam in de Helleense Republiek. De lage marktwaarde als gevolg van de afwezigheid van nationale en EU-erkenning van de BACB-certificering, in combinatie met de hoge kosten in verhouding tot de lokale inkomens, heeft het streven naar deze certificering onder gekwalificeerde gedragsanalisten in ons land beperkt; de eerdergenoemde beslissing van de BACB om haar internationale werkterrein te schrappen heeft de BCBA-certificering irrelevant gemaakt voor onze binnenlandse missie op het gebied van professionele ontwikkeling.

Als onafhankelijk beroep wordt geen gedragsanalist momenteel niet erkend door overheidsinstanties en gekwalificeerde beoefenaars moeten dus posities verwerven op basis van hun opleiding in een gerelateerd veld, zoals Psychologie, Logopedie, Beroepsonderwijs en Speciaal Onderwijs. Net als elders werkt een grote meerderheid van de professionele gedragsanalisten in de Helleense Republiek met kinderen en volwassenen met ontwikkelings- en leerstoornissen. Gekwalificeerde beroepsbeoefenaars hebben meer dan een dozijn multidisciplinaire centra opgericht die gedragsanalytische diensten aanbieden in Athene, Thessaloniki, Xalkida en Nafplio.

Helaas hebben bezuinigingsprogramma's, die begonnen met de economische crisis van 2008 en doorgingen ten tijde van de Corona /COVID 19 pandemie, de financiële middelen van

zowel de overheid als de ouders beperkt en, als gevolg daarvan, de uitbreiding van georganiseerde centra voor gedragsanalyse. Dit betekent dat veel bekwame gedragsanalisten goedkope, thuis-gebaseerde en parallelle school-ondersteunende diensten bieden aan gezinnen in Griekenland die het moeilijk hebben, zonder systematische organisatorische ondersteuning. ABA Griekenland ontwikkelt momenteel een nationaal certificeringsmechanisme; erkenning en certificering door de Europese Unie van de basiscompetenties van gedragsanalisten zou de ontwikkeling ervan en de vestiging van een onafhankelijke professionele identiteit in de Helleense Republiek aanzienlijk vergemakkelijken.

Correspondentie tussen Grieks Nationale en Europese Kwalificatie

Netwerken

Het nationale referentierapport van de Helleense Republiek werd opgesteld door de nationale organisatie voor certificering van kwalificaties en beroepskeuzebegeleiding (EOPPEP, 2016). Een samenvatting van Niveaus van het NQF zoals gerefereerd aan het EQF wordt gepresenteerd in Tabel 2.

Tabel 2. *Griekse NQF gerefereerd aan het het EQF*

 <p>European Qualifications Framework</p>	
<p>Niveau 8</p> <p>Kennis aan de meest geavanceerde grens van een werk- of studiegebied en op het raakvlak tussen gebieden.</p> <p>Beschikken over de meest geavanceerde en gespecialiseerde vaardigheden en technieken, met inbegrip van synthese en evaluatie, die nodig zijn om kritieke problemen in onderzoek en/of innovatie op te lossen en bestaande kennis of beroepspraktijk uit te breiden en opnieuw te definiëren.</p> <p>Blijk geven van een grote mate van autoriteit, innovatie, autonomie, wetenschappelijke en professionele integriteit en aanhoudende betrokkenheid bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën of processen op het raakvlak van werk of studie, met inbegrip van onderzoek.</p>	<p>Niveau 8</p> <p>Doctoraat</p>
<p>Niveau 7</p> <p>Hooggespecialiseerde kennis, die ten dele toonaangevend is op een werk- of studiegebied, als basis voor oorspronkelijk denken en/of onderzoek; kritisch bewustzijn van kennisvraagstukken op een gebied en op het raakvlak tussen verschillende gebieden.</p>	<p>Niveau 7</p> <p>Master titel</p>

<p>Gespecialiseerde probleemoplossende vaardigheden die nodig zijn bij onderzoek en/of innovatie om nieuwe kennis en procedures te ontwikkelen en kennis uit verschillende vakgebieden te integreren.</p> <p>Managen en transformeren van werk- of studiecontexten die complex en onvoorspelbaar zijn en nieuwe strategische benaderingen vereisen;</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor het bijdragen aan professionele kennis en praktijk en/of voor het beoordelen van de strategische prestaties van teams.</p>	
<p>Niveau 6</p> <p>Gevorderde kennis van een werk- of studiegebied, die een kritisch inzicht in theorieën en beginselen impliceert.</p> <p>Gevorderde vaardigheden, waaruit beheersing en innovatie blijken, die vereist zijn om complexe en onvoorspelbare problemen op een gespecialiseerd werk- of studiegebied op te lossen.</p> <p>Managen van complexe technische of professionele activiteiten of projecten, verantwoordelijkheid nemen voor besluitvorming in onvoorspelbare werk- of studiecontexten; verantwoordelijkheid nemen voor het managen van professionele ontwikkeling van individuen en groepen.</p>	<p>Niveau 6</p> <p>Bachelor diploma</p>
<p>Niveau 5</p> <p>Grondige, gespecialiseerde, feitelijke en theoretische kennis op een vakgebied of studiegebied en besef van de grenzen van die kennis.</p> <p>Een uitgebreid scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om creatieve oplossingen te ontwikkelen voor abstracte problemen.</p> <p>Management en supervisie uitoefenen in contexten van werk- of studieactiviteiten met onvoorspelbare veranderingen; prestaties van zichzelf en anderen beoordelen en ontwikkelen.</p>	<p>Niveau 5</p> <p>Postsecundaire beroepsopleiding "diploma" voor afgestudeerden van EPAL-klas, Niveau 5 (postsecundair niveau) Diploma beroepsopleiding (postsecundair niveau) Diploma beroepsopleiding (postsecundair niveau) Diploma postsecundair en niet hoger onderwijs of – "graad"</p>
<p>Niveau 4</p> <p>Feitelijke en theoretische kennis in brede contexten binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om oplossingen te genereren voor specifieke problemen binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van werk- of studiecontexten die meestal voorspelbaar zijn, maar onderhevig kunnen zijn aan verandering.</p> <p>Toezicht houden op het routinewerk van anderen en daarbij enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten.</p>	<p>Niveau 4</p> <p>Getuigschrift beroepsonderwijs Diploma hoger secundair beroepsonderwijs EPAL-certificaat Algemeen hoger secundair schooldiploma</p>

<p>Niveau 3</p> <p>Kennis van feiten, principes, processen en algemene concepten op een werk- of studiegebied.</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om taken uit te voeren en problemen op te lossen door het selecteren en toepassen van basismethoden, gereedschappen, materialen en informatie.</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor de voltooiing van taken in werk of studie; eigen gedrag aanpassen aan omstandigheden bij het oplossen van problemen.</p>	<p>Niveau 3</p> <p>Getuigschrift beroepsopleiding (post lager secundair niveau)</p> <p>IEK-certificaat (initiële beroepsopleiding-post lager secundair niveau)</p>
<p>Niveau 2</p> <p>Feitelijke basiskennis van een werk- of studiegebied.</p> <p>Vereiste cognitieve en praktische basisvaardigheden om relevante informatie te gebruiken om taken uit te voeren en routineproblemen op te lossen met behulp van eenvoudige regels en hulpmiddelen.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht met enige autonomie.</p>	<p>Niveau 2</p> <p>Lager secundair schooldiploma (verplicht)</p>
<p>Niveau 1</p> <p>Algemene basiskennis.</p> <p>Basisvaardigheden om eenvoudige taken uit te voeren.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht in een gestructureerde omgeving of context.</p>	<p>Niveau 1</p> <p>Basisschooldiploma (verplicht)</p>

EuroBA Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Griekse NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid voor de competenties van het EuroBA-instroomniveau grotendeels overeen met Niveau 3 van het EFQ. Griekse kandidaten voor de EuroBA-competenties op het instapniveau zijn in het bezit van een certificaat van een beroepsopleidingsschool (postsecundair niveau) of een IEK-certificaat (initiële beroepsopleiding op het niveau van lager secundair onderwijs).

EuroBA-Masters Niveau Competentie Gerefereerd aan het Griekse NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid op het niveau van de EuroBA-Mastercompetenties grotendeels overeen met Niveaus 6 en 7 van het EFQ; kandidaten voor EuroBA-competenties in de Helleense Republiek zullen een Masterdiploma hebben behaald.

Nederland

Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse In Nederland

Er is geen formeel geaccrediteerde training en/of opleiding voor gedragsanalisten in Nederland, maar toch is er in de afgelopen 25 jaar een aanzienlijk aantal zorg- en ondersteuning verlenende organisaties opgericht die de principes van ABA gebruiken om jongeren in het autismespectrum en hun gezinnen te ondersteunen. Veel van deze diensten zijn opgezet op ouderinitiatief, bijvoorbeeld het Robertshuis (2006), de Droomboom (2006) en Stichting Raeger (2011). Gebruikmakend van de principes van ABA ondersteunen deze diensten kinderen, adolescenten en (jong)volwassenen met een diagnose van autisme, ontwikkelingsstoornissen en/of andere psychiatrische - of gedragsmatige diagnoses, zoals ADHD, hechtingsstoornis, Oppositionele Gedragsstoornis (ODD), Obsessieve Compulsieve Stoornis (OCD), incontinentie en eetproblemen. Op ABA gebaseerde ondersteuning wordt meestal geboden in multidisciplinaire teams, samen met logopedie en ergotherapie.

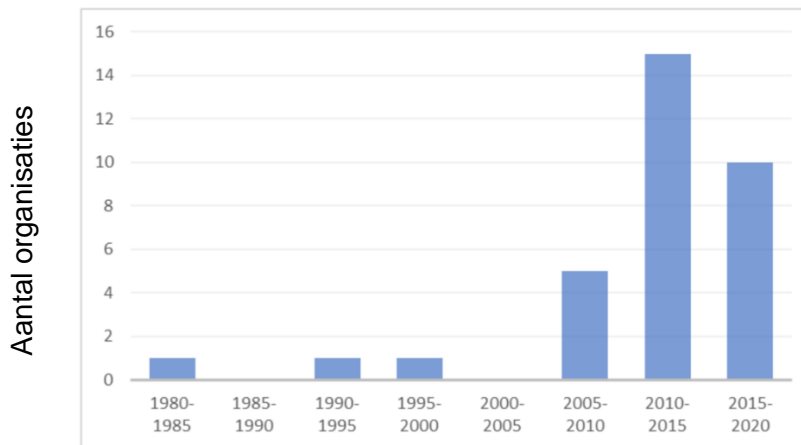
In een eerste poging om de geschiedenis van ABA in Nederland te schetsen, werden begin 2021 vier activiteiten geïnitieerd:

- (1) een internetsearch naar ABA-diensten in Nederland, die 40 organisaties opleverde;
- (2) een enquête die naar al deze organisaties werd gestuurd om informatie te verkrijgen over structurele kenmerken van hun organisatie (bijv. aantal medewerkers met en zonder formele (ABA-)opleiding, Niveau van opleidingsachtergrond van medewerkers (bijv. beroepsonderwijs, hoger onderwijs); aantal en kenmerken van cliënten, aantal servicelocaties en type ABA-diensten;
- (3) een zoektocht in het register van de *Behavior Analyst Certification Board, Inc.* (BACB) naar Nederlandse gecertificeerde/geregistreerde professionals (bijv. RBT®, BCaBA®, BCBA®, en BCBA-D®), en
- (4) archiefonderzoek, waarbij elke verwijzing naar ABA in Nederland wordt gehaald uit (in)formele documenten in onderwijs-, dienstverlenings- en/of persoonlijke archieven.

De (voorlopige) resultaten van Activiteiten 1-3 illustreren de relatief jonge geschiedenis van ABA in Nederland. De eerste organisaties die aangaven ABA-diensten aan te bieden, werden opgericht in de jaren tachtig, maar de meeste organisaties die actief zijn, werden opgericht sinds 2010 (zie Figuur 1, hieronder). Het aantal organisaties nam tot 2015 gestaag toe, daarna was er een weer wat af, in 2021 waren er in totaal zo'n 40 ABA organisaties.

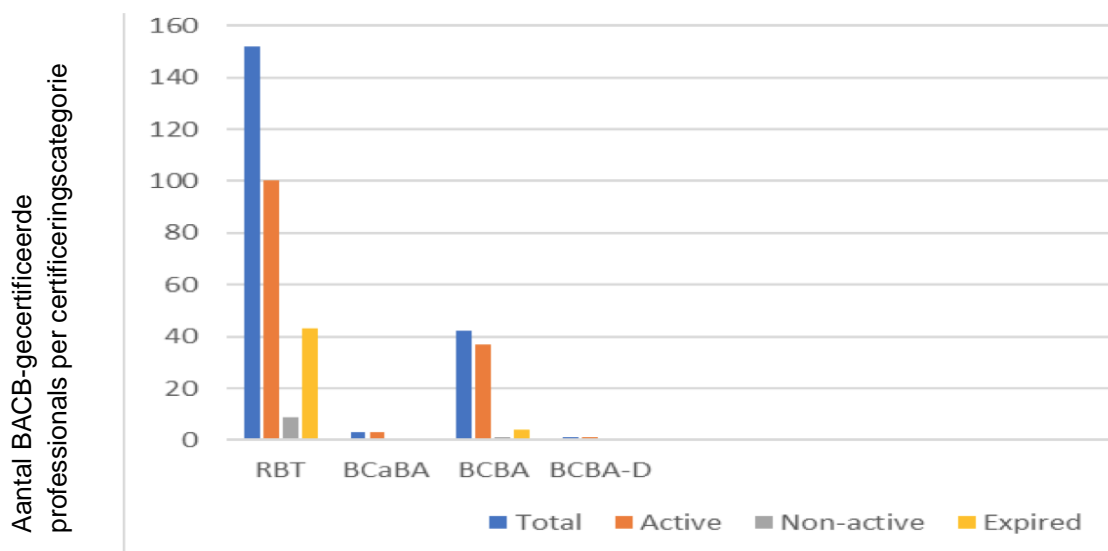
Op basis van de eerste resultaten van de enquête (Activiteit 2) varieerde de personeelsbezetting van 10/40 van de organisaties van 1 personeelslid tot 1915 personeelsleden (gemiddeld 303 personeelsleden, SD 645,5). Het aantal cliënten dat ABA-

gebaseerde diensten ontving van deze organisaties varieerde van n=4 tot n=7485 cliënten (gemiddeld 941, SD 2362,4).

Figuur 1. Jaar van oprichting van diensten in Nederland die ABA aanbieden.

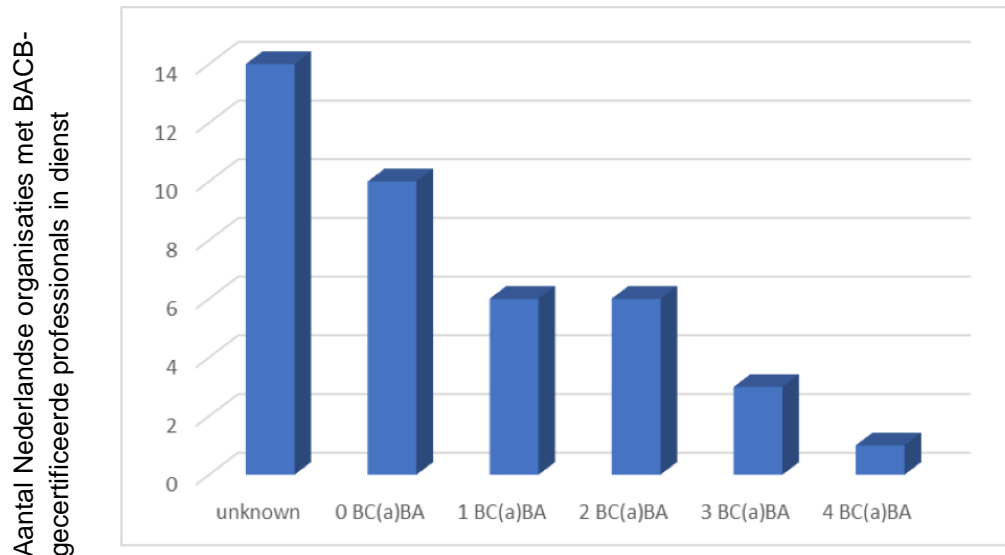
Figuur 2 toont het aantal medewerkers met een formele opleiding en certificering in ABA. In 2021 waren er in totaal n=198 professionals die een vorm van registratie/certificering bij de BACB hadden behaald (152 RBT®s, 3 BCaBA®, 42 BCBA®, en 1 BCBA-D®). De meeste van deze medewerkers staan geregistreerd als "actief", maar n=43 van de RBT® registraties waren verlopen en n=3 RBT®s waren niet actief.

Figuur 2. Aantal BACB-certificeerders in Nederland volgens BACB-register (peildatum 26.10.2021).

Figuur 3 laat zien dat de verdeling van gedragsanalisten werkzaam in de ABA-organisaties ongelijk is. De meerderheid van de ABA-gebaseerde organisaties (N=16/40) in Nederland heeft ten minste één BC(a)BA in dienst; in 14 ABA-organisaties is het aantal gecertificeerde

gedragsanalisten onbekend; en 10 ABA-organisaties hebben geen enkele gecertificeerde gedragsanalist in dienst.

Figuur 3. *Aantal Nederlandse ABA-organisaties met gedragsanalisten in dienst*
Opmerking: onbekend duidt op een onbekende kwalificatie in de Gedragsanalyse; BC(a)BA duidt op certificering gedragsanalist BCBA of BCaBA.

Het is duidelijk dat de discrepantie tussen ABA-diensten gevolgen heeft voor de kwaliteit van de dienstverlening en de getrouwheid van de interventie (Huskens & Palmen, 2016). Neidt en Schenk (2012) onderzochten vroegtijdige intensieve gedragsinterventies, waaronder Pivotal Response Training (PRT), Discrete Trial Teaching (DTT), en Picture Communication Exchange Programs (PECS), bij een aantal organisaties in Nederland. De conclusie destijds was dat er een eclectische combinatie van interventies en vormen van ondersteuning werd geboden.

Momenteel worden er in Nederland een beperkt aantal bijscholingsworkshops en cursussen in ABA aangeboden die niet geaccrediteerd zijn door onafhankelijke accreditatie-instansies, zoals de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) en/of beroepsorganisaties (zoals het Nederlands Instituut voor Psychologen (NIP) of de Nederlandse Vereniging voor Pedagogen en Onderwijkskundigen (NVO). Om de weg voor te bereiden kwam in 2021 een ABA-consortium bijeen om het belang te benadrukken van de ontwikkeling van nationaal erkende en geaccrediteerde ABA-training en professionaliseringsmogelijkheden om aan de huidige en toekomstige behoeften van ABA-gebruikers te voldoen. De doelen die zij identificeerden waren:

- (1) hoge normen in op ABA gebaseerde ondersteuning en vroegtijdige gedragsinterventiediensten aanmoedigen en/of handhaven;
- (2) toekomstige geaccrediteerde ABA-opleidingen en trainingen mogelijk maken;

(3) de toekomst van ABA-ondersteuning van hoge kwaliteit in Nederland veiligstellen en de ontwikkeling van een beroepsregister en beroepsgroep na te streven.

Correspondentie tussen Nederlandse Nationale en Europese Kwalificatie

Netwerken

Het Nationaal Referentierapport van Nederland is opgesteld door de Nationale Organisatie voor Certificatie van Kwalificaties en Beroepskeuzevoorlichting (NLFQ, 2019). Een overzicht van Niveaus van het NQF zoals gerefereerd aan het EQF wordt gepresenteerd in Tabel 3.

Tabel 3. Nederlandse NQF gerefereerd aan het EQF

	
<p>Niveau 8</p> <p>Kennis aan de meest geavanceerde grens van een werk- of studiegebied en op het raakvlak tussen gebieden.</p> <p>Beschikken over de meest geavanceerde en gespecialiseerde vaardigheden en technieken, met inbegrip van synthese en evaluatie, die nodig zijn om kritieke problemen in onderzoek en/of innovatie op te lossen en bestaande kennis of beroepspraktijk uit te breiden en opnieuw te definiëren</p> <p>Blijk geven van een grote mate van autoriteit, innovatie, autonomie, wetenschappelijke en professionele integriteit en aanhoudende betrokkenheid bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën of processen op het raakvlak van werk of studie, met inbegrip van onderzoek.</p>	<p>Niveau 8</p> <p>Doctoraat/PhD (leidend tot de titel: Doctor)</p>
<p>Niveau 7</p> <p>Hooggespecialiseerde kennis, die ten dele toonaangevend is op een werk- of studiegebied, als basis voor oorspronkelijk denken en/of onderzoek; kritisch bewustzijn van kennisvraagstukken op een gebied en op het raakvlak tussen verschillende gebieden</p> <p>Gespecialiseerde probleemoplossende vaardigheden die nodig zijn bij onderzoek en/of innovatie om nieuwe kennis en procedures te ontwikkelen en kennis uit verschillende vakgebieden te integreren.</p> <p>Managen en transformeren van werk- of studiecontexten die complex en onvoorspelbaar zijn en nieuwe strategische benaderingen vereisen;</p>	<p>Niveau 7</p> <p>Master of Science (MSc-diploma).</p>

<p>Verantwoordelijkheid nemen voor het bijdragen aan professionele kennis en praktijk en/of voor het beoordelen van de strategische prestaties van teams.</p>	
<p>Niveau 6</p> <p>Gevorderde kennis van een werk- of studiegebied, met een kritisch inzicht in theorieën en beginselen.</p> <p>Gevorderde vaardigheden, waaruit beheersing en innovatie blijken, die vereist zijn om complexe en onvoorspelbare problemen op een gespecialiseerd werk- of studiegebied op te lossen</p> <p>Managen van complexe technische of professionele activiteiten of projecten, verantwoordelijkheid nemen voor besluitvorming in onvoorspelbare werk- of studiecontexten; verantwoordelijkheid nemen voor het managen van professionele ontwikkeling van individuen en groepen.</p>	<p>Niveau 6</p> <p><i>Bachelor of Science of</i></p> <p>Diploma Hoger Onderwijs aan de universiteit (Hoger Beroepsonderwijs)</p> <p>Geeft via een schakelprogramma of premasterprogramma vaak toegang tot een Masteropleiding</p>
<p>Niveau 5</p> <p>Grondige, gespecialiseerde, feitelijke en theoretische kennis op een vakgebied of studiegebied en besef van de grenzen van die kennis</p> <p>Een uitgebreid scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om creatieve oplossingen te ontwikkelen voor abstracte problemen.</p> <p>Management en supervisie uitoefenen in contexten van werk- of studieactiviteiten met onvoorspelbare veranderingen; prestaties van zichzelf en anderen beoordelen en ontwikkelen.</p>	<p>Niveau 5</p> <p>Associate Degree: dit is een tweejarige opleiding aan een HBO die qua Niveau tussen Jaar 3 (Bachelor) van een HBO opleiding (zie Niveau 6) en Jaar 4 van een Middelbaar Beroeps Onderwijs opleiding (zie Niveau 4) in zit.</p> <p>Ook is een Associate Degree meer toegepast onderwijs vergeleken met HBO-opleidingen.</p>
<p>Niveau 4</p> <p>Feitelijke en theoretische kennis in brede contexten binnen een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om oplossingen te genereren voor specifieke problemen binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van werk- of studiecontexten die meestal voorspelbaar zijn, maar onderhevig aan verandering;</p> <p>Toezicht houden op het routinewerk van anderen en daarbij enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten.</p>	<p>Niveau 4</p> <p>Niveau 4a, men heeft een diploma nodig op MBO Niveau 4</p> <p>Niveau 4+: VWO-diploma (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs/universitair onderwijs, 6 jaar, vergelijkbaar met A-niveaus, geeft direct toegang tot universitair onderwijs)</p> <p>Pre-universitair onderwijs voor volwassenen</p> <p>Hoger secundair algemeen vormend onderwijs voor volwassenen</p> <p>Hoger secundair algemeen onderwijs</p>
<p>Niveau 3</p> <p>Kennis van feiten, principes, processen en algemene concepten op een werk- of studiegebied</p>	<p>Niveau 3</p> <p>VET Niveau 3 (beroepsopleiding) duurt 3 jaar en leidt tot middelbaar beroepsonderwijs (diploma op MBO Niveau 3).</p>

<p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om taken uit te voeren en problemen op te lossen door het selecteren en toepassen van basismethoden, gereedschappen, materialen en informatie.</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor de voltooiing van taken in werk of studie; eigen gedrag aanpassen aan omstandigheden bij het oplossen van problemen.</p>	
<p>Niveau 2</p> <p>Feitelijke basiskennis van een werk- of studiegebied.</p> <p>Vereiste cognitieve en praktische basisvaardigheden om relevante informatie te gebruiken om taken uit te voeren en routineproblemen op te lossen met behulp van eenvoudige regels en hulpmiddelen.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht met enige autonomie.</p>	<p>Niveau 2</p> <p>Vorbereidend beroepsonderwijs (VMBO, 4 niveaus, diploma op niveau 2, 3 of 4) en diploma op MBO Niveau 2</p>
<p>Niveau 1</p> <p>Algemene basiskennis.</p> <p>Basisvaardigheden om eenvoudige taken uit te voeren.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht in een gestructureerde omgeving of context.</p>	<p>Niveau 1</p> <p>Basisschooldiploma (verplicht)</p> <p>MBO Niveau 1 diploma, of VMBO-diploma Niveau 1</p>

EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Nederlandse NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid voor de EuroBA-competenties op het instapniveau grotendeels overeen met Niveau 3 van het EQF. Nederlandse kandidaten voor EuroBA-competenties op het instapniveau hebben een beroepsopleidingsprogramma op bijvoorbeeld Niveau 3 afgerond.

EuroBA-Mastersniveau Competentie Gerefereerd aan het Nederlandse NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid op de EuroBA-Master niveaucompetenties grotendeels overeen met Niveaus 6 en 7 van het EQF; kandidaten voor EuroBA-competenties in Nederland zullen een Masterdiploma hebben behaald.

Zweden

Onderwijs en Professionele Ontwikkeling van Gedragsanalyse in Zweden

De geschiedenis van gedragsanalyse in Zweden gaat terug tot 1951, toen B.F. Skinner een presentatie gaf op de 13e Internationale Conferentie voor Psychologie in Stockholm (Arntzen & Pellon, 2021). Vroege intensieve gedragsinterventie (EIBI) werd ongeveer 35 jaar geleden in Zweden geïntroduceerd door de Zweedse psycholoog Örjan Swahn.

Maar ondanks de verspreiding en interesse van EIBI, werd pas in 2004, na lobbyen van ouders, de eerste geverifieerde cursusreeks (VCS) voor afgestudeerden op BACB-niveau in gedragsanalyse met een focus op autisme gelanceerd aan het Karolinska Instituut (Roll-Pettersson & Ala'i-Rosales, 2009; Roll-Pettersson et al., 2010). Dit werd mogelijk gemaakt door internationale steun en samenwerking met BACB. Deelnemende studenten waren, en zijn nog steeds, actieve beroepsbeoefenaars met een academische achtergrond in logopedie, speciaal onderwijs, psychologie, maatschappelijk werk en ergotherapie.

In 2006 werd de cursus verplaatst naar het Stockholm *Institute of Education* en in 2010 naar de Universiteit van Stockholm, waar de cursus momenteel gezamenlijk wordt gegeven door de afdeling Psychologie en de afdeling Speciaal Onderwijs. De VCS is ABAI goedgekeurd voor de 4e editie van de BACB-taaklijst. Sinds 2017 biedt de Universiteit van Stockholm de enige Masteropleiding in Zweden in toegepaste gedragsanalyse. In december 2021 waren er 15 actieve Zweedse BCBA®'s en één BCBA-D®; van deze BACB-certificeerden zijn er acht psycholoog, zeven logopedist en één leraar speciaal onderwijs. Daarnaast hebben meer dan 200 studenten de VCS-cursus gevolgd zonder certificering na te streven.

In Zweden blijft toegepaste gedragsanalyse grotendeels onbekend bij het grote publiek. Het gebruik van gedragsanalytische interventies in bepaalde voorscholen is echter toegenomen, vooral in scholen waar een kind met autisme is ingeschreven. Aanbevelingen voor ondersteuning en zorg stellen zelfs dat eerste keus interventies voor kleuters met autisme gebaseerd moeten zijn op de principes en procedures van ABA (Bromark & Granat, 2012). In de huidige vacatures vraagt een aantal werkgevers van zorgcentra, psychiatrische diensten, scholen, speciale scholen en groepshuizen dat sollicitanten een opleiding in de toegepaste gedragsanalyse hebben gevolgd.

De Universiteit van Uppsala ontwikkelt cursussen in ABA en legt ook de laatste hand aan een schoolbreed project voor positieve gedragsinterventie en -ondersteuning, dat heeft geleid tot een culturele aanpassing met de naam *Inclusive Behavioral Support In School* (IBIS). Het IBIS-project heeft onlangs een externe subsidie gekregen om deze aangepaste versie te evalueren waarbij ongeveer 100 scholen betrokken zijn.

Aan de Linnaeus Universiteit en de Universiteit van Stockholm wordt momenteel -in twee doctoraatsprojecten- onderzoek gedaan naar het PAX *Good Behavior Game* (GBG) en na een culturele aanpassing aan de Zweedse schoolcontext wordt het PAX GBG nu aan meer dan 1000 leerkrachten in ongeveer 10% van de gemeenten in Zweden onderwezen.

De Zweedse Associatie voor Gedragsanalyse (SWABA) is opgericht in 1996 en heeft nu ongeveer 200 leden met verschillende professionele achtergronden. SWABA is een aangesloten afdeling van de *Association for Behavior Analysis International* (ABAI) en van de *European Association for Behaviour Analysis* (EABA). Sinds 2020, na het besluit van de BACB om haar certificeringseisen te veranderen, is SWABA betrokken bij een samenwerking tussen vertegenwoordigers van de Scandinavische landen (Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden), waarbij kwaliteitsborging van Gedragsanalyse binnen een Scandinavische context wordt besproken.

Kortom, hoewel toegepaste gedragsanalyse in Zweden steeds meer ingeburgerd en geaccepteerd lijkt te raken op zowel het basis- als instellingsniveau, in de context van ondersteuningsdiensten voor kinderen in het autismespectrum en in een aantal scholen, is het nog steeds niet formeel erkend als een volwaardig vakgebied. Er zijn geen formele vereisten voor personeel op welk niveau dan ook om kennis en/of competentie in ABA te hebben. Om interventies van lage kwaliteit te voorkomen en mogelijk de reputatie van het vakgebied te schaden, is het van vitaal belang dat ABA-medewerkers in Zweden een hoog competentieniveau hebben.

Correspondentie tussen Zweedse Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken

Het rapport waarin het Zweedse kwalificatiekader (SEQF) wordt gerelateerd aan het Europees kwalificatiekader is opgesteld door het SEQF-EQF comité (2015). Een samenvatting van de niveaus van het SEQF zoals gerefereerd aan het EQF wordt gepresenteerd in Tabel 4.

Tabel 4. *Zweedse NQF gerefereerd aan het EQF*

	
<p>Niveau 8</p> <p>Kennis aan de meest geavanceerde grens van een werk- of studiegebied en op het raakvlak tussen gebieden.</p> <p>Beschikken over de meest geavanceerde en gespecialiseerde vaardigheden en technieken, met inbegrip van synthese en evaluatie, die nodig zijn om kritieke problemen in onderzoek</p>	<p>Niveau 8</p> <p>Graden, derde cyclus, Bijlage 2 bij Verordening hoger onderwijs 1993:100 (doctoraat)</p> <p>Graden, derde cyclus, bijlage bij Verordening 1993: 221</p>

<p>en/of innovatie op te lossen en bestaande kennis of beroepspraktijk uit te breiden en opnieuw te definiëren</p> <p>Blijk geven van een grote mate van autoriteit, innovatie, autonomie, wetenschappelijke en professionele integriteit en aanhoudende betrokkenheid bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën of processen op het raakvlak van werk of studie, met inbegrip van onderzoek.</p>	
<p>Niveau 7</p> <p>Hooggespecialiseerde kennis, die ten dele toonaangevend is op een werk- of studiegebied, als basis voor oorspronkelijk denken en/of onderzoek; kritisch bewustzijn van kennisvraagstukken op een gebied en op het raakvlak tussen verschillende gebieden</p> <p>Gespecialiseerde probleemoplossende vaardigheden die nodig zijn bij onderzoek en/of innovatie om nieuwe kennis en procedures te ontwikkelen en kennis uit verschillende vakgebieden te integreren.</p> <p>Managen en transformeren van werk- of studiecontexten die complex en onvoorspelbaar zijn en nieuwe strategische benaderingen vereisen;</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor het bijdragen aan professionele kennis en praktijk en/of voor het beoordelen van de strategische prestaties van teams.</p>	<p>Niveau 7</p> <p>Graden, tweede cyclus, bijlage 2 bij de Verordening Hoger Onderwijs 1993:100 (Master)</p> <p>Graden, tweede cyclus, bijlage bij verordening 1993:221</p> <p>Graden, tweede cyclus, in de bijlage bij Verordening 2007: 1164</p>
<p>Niveau 6</p> <p>Gevorderde kennis van een werk- of studiegebied, met een kritisch inzicht in theorieën en beginselen.</p> <p>Gevorderde vaardigheden, waaruit beheersing en innovatie blijken, die vereist zijn om complexe en onvoorspelbare problemen op een gespecialiseerd werk- of studiegebied op te lossen</p> <p>Managen van complexe technische of professionele activiteiten of projecten, verantwoordelijkheid nemen voor besluitvorming in onvoorspelbare werk- of studiecontexten; verantwoordelijkheid nemen voor het managen van professionele ontwikkeling van individuen en groepen.</p>	<p>Niveau 6</p> <p>Graden, eerste cyclus, (Bachelordiploma) Bijlage 2 bij de Onderwijsverordening 1993:100</p> <p>Graden, eerste cyclus, bijlage bij Verordening 2007:1164</p> <p>Graden, eerste cyclus, bijlage bij Verordening 1993:221</p> <p>Gevorderd diploma in het hoger beroepsonderwijs</p> <p>Kwalificaties toegekend buiten het formele onderwijs</p> <p>Bachelor diploma</p>
<p>Niveau 5</p> <p>Grondige, gespecialiseerde, feitelijke en theoretische kennis op een vakgebied of studiegebied en besef van de grenzen van die kennis</p>	<p>Niveau 5</p> <p>Diploma hoger beroepsonderwijs</p> <p>Kwalificaties toegekend buiten het formele onderwijs</p>

<p>Een uitgebreid scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om creatieve oplossingen te ontwikkelen voor abstracte problemen.</p> <p>Management en supervisie uitoefenen in contexten van werk- of studieactiviteiten met onvoorspelbare veranderingen; prestaties van zichzelf en anderen beoordelen en ontwikkelen.</p>	
<p>Niveau 4</p> <p>Feitelijke en theoretische kennis in brede contexten binnen een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om oplossingen te genereren voor specifieke problemen binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van werk- of studiecontexten die meestal voorspelbaar zijn, maar onderhevig aan verandering;</p> <p>Toezicht houden op het routinewerk van anderen en daarbij enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten.</p>	<p>Niveau 4</p> <p>Diploma van een nationaal programma in het hoger secundair onderwijs – kwalificatietitel voor studenten vanaf 2011</p> <p>Eindcijfers van een volledig nationaal of speciaal ontworpen programma</p> <p>Diploma van gemeentelijk volwassenenonderwijs en -opleiding op hoger secundair niveau - kwalificatietitel voor studenten vanaf 2011</p> <p>Eindcijfers van het gemeentelijk volwassenenonderwijs en -opleiding op hoger secundair niveau</p> <p>Certificaat van de algemene cursus op het niveau van het hoger secundair van de volkshogeschool</p> <p>Kwalificaties toegekend buiten het formele onderwijs</p>
<p>Niveau 3</p> <p>Kennis van feiten, principes, processen en algemene concepten op een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om taken uit te voeren en problemen op te lossen door het selecteren en toepassen van basismethoden, gereedschappen, materialen en informatie.</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor de voltooiing van taken in werk of studie; eigen gedrag aanpassen aan omstandigheden bij het oplossen van problemen.</p>	<p>Niveau 3</p> <p>Eindcijfers van de verplichte school</p>
<p>Niveau 2</p> <p>Feitelijke basiskennis van een werk- of studiegebied.</p> <p>Vereiste cognitieve en praktische basisvaardigheden om relevante informatie te gebruiken om taken uit te voeren en routineproblemen op te lossen met behulp van eenvoudige regels en hulpmiddelen.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht met enige autonomie.</p>	<p>Niveau 2</p> <p>Final grades from special school at compulsory Niveau</p> <p>Eindcijfers uit de gemeentelijke volwasseneneducatie en -opleiding op verplicht Niveau</p> <p>Certificaat van het hoger secundair onderwijs voor personen met leerproblemen</p> <p>Certificaat van speciaal onderwijs voor volwassenen in de bovenbouw van het secundair</p>

	<p>Cijfer Zweeds voor immigrantencursus D, of gelijkwaardig toegekend door een volkshogeschool</p> <p>Cijfer van de gemeentelijke volwasseneneducatie in het Zweeds voor cursus D voor immigranten, of gelijkwaardig toegekend door een volkshogeschool</p> <p>Certificaat van de algemene leerplichtschool Niveau van de volkshogeschool</p>
<p>Niveau 1</p> <p>Algemene basiskennis.</p> <p>Basisvaardigheden om eenvoudige taken uit te voeren.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht in een gestructureerde omgeving of context.</p>	<p>Niveau 1</p> <p>Eindcijfers van de leerplichtige school voor leerlingen met leerproblemen</p> <p>Eindcijfers van het speciaal onderwijs voor volwassenen op verplicht niveau</p>

EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Zweedse EQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid bij de EuroBA-Entry Level-competenties grotendeels overeen met Niveau 3 van de EFQ; dus voor Zweden zal de kandidatuur voor EuroBA-competenties gedeeltelijk gebaseerd zijn op eindcijfers van het leerplichtonderwijs.

EuroBA-Master's Niveau Competentie Gerefereerd aan het Zweedse Kwalificatiekader (SEQF)

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van kennis, vaardigheden en autonomie en verantwoordelijkheid bij de EuroBA-Masterniveau-competenties grotendeels overeen met Niveaus 6 en 7 van de EFQ; kandidaten voor EuroBA-competenties in Zweden hebben een diploma van de tweede cyclus (Masters Niveau) behaald.

Italië

Onderwijs en Professionele Ontwikkeling Van Gedragsanalyse in Italië

De term Gedragsanalyse (en gedragsverandering) werd begin jaren zeventig bekend bij een kleine groep Italiaanse psychologen dankzij een conferentie in Villa Falconieri in Frascati (Rome) waar onder andere Fred S. Keller aanwezig was (Moderato & Presti, 2006; 2019). Door enkele andere internationale bijeenkomsten bij te wonen, zoals de bijeenkomsten van de *Experimental Analysis of Behavior Group* (EABG) in Luik in 1983 en 1988, en de serie

International Congress on Behavior Studies, met name de inauguratie in Guadalajara, Mexico, in 1992, had een kleine groep van pioniers de kans om geleerden te ontmoeten, zoals B. F. Skinner, Fred S. Keller, William N. Schoenfield, Charles A. Catania en Peter Harzem. De contextualistische ziel, samen met de bijzondere belangstelling voor de ontwikkelingsgerichte gedragsanalyse die deze baanbrekende groep gedragsanalisten kenmerkt, is echter terug te voeren op de bijdrage van Sidney W. Bijou (Bijou, 1984; 1993).

Het 2e internationale congres over gedragsstudies, dat in 1994 in Palermo plaatsvond, bood een grotere Italiaanse gemeenschap de kans om de meest invloedrijke geleerden van de internationale gedragsanalytische gemeenschap te ontmoeten, waaronder Fred Keller. Hij hield zijn laatste toespraak op die bijeenkomst voor zijn dood. Opmerkelijk is dat in 2001 de eerste Internationale Conferentie van ABAI plaatsvond in Venetië, waar de eerste kern van de *European Association for Behavior Analysis* (EABA) werd opgericht, gevolgd door de officiële oprichting van EABA die twee jaar later plaatsvond in Parma (Arntzen, Hughes, Pellón, & Moderato, 2009). Dus hoewel klein, speelde de Italiaanse gedragsanalytische gemeenschap een belangrijke rol in de Europese ontwikkeling van gedragsanalyse.

Gedragsanalyse wordt aan geen enkele Italiaanse universiteit officieel onderwezen. Er is geen hoogleraar Gedragsanalyse en er is geen Masteropleiding (d.w.z. *Laurea Magistrale*) in Gedragsanalyse. Sommige particuliere instellingen bieden postdoctorale cursussen aan in ABA, van verschillende kwaliteit en lengte, op drie niveaus (technicus, assistent, analist) die lijken op de BACB-niveaus. De term 'certificering' heeft geen status in het Italiaanse socialezekerheidsstelsel omdat gezondheidsberoepen (bijv. Artsen - inclusief kinderpsychiaters - psychologen, spraakpathologen, fysiotherapeuten) worden geregeerd door staatswetten, terwijl het Ministerie van Onderwijs 'speciale opvoeders' reguleert.

Zoals in veel EU-landen worden gedragsanalisten in Italië niet formeel erkend of gereguleerd als een apart beroep; het profiel van gedragsanalisten is (en kan misschien ook niet) duidelijk gedefinieerd omdat het in veel opzichten overlapt met sommige functies en takenlijsten van de psychologen. In 2011 publiceerde het Hoger Instituut voor Gezondheid (*l'Istituto Superiore di Sanità; ISS*) Richtlijn 21 (LG 21). ISS is een publiekrechtelijke instantie die, als de technisch-wetenschappelijke instantie van de Nationale Gezondheidsdienst in Italië onder het Ministerie van Volksgezondheid, onderzoek verricht, experimenteert, controleert, adviseert, documenteert en traint op het gebied van de volksgezondheid. LG 21 erkent op ABA gebaseerde procedures als *Evidence Supported Treatment* (EST).

Autistische kinderen vormen de belangrijkste cliëntengroep van de Kinderpsychiatrie. Helaas zijn maar weinig kinderpsychiaters opgeleid in Gedragsanalyse en hebben ze de minimale kennis om de basisprincipes van Gedragsanalyse te begrijpen zonder vooroordelen of verkeerde voorstellingen (90% is psychoanalytisch geschoold). Om deze reden financierde en organiseerde ISS een cursusreeks voor hen, niet om gedragsanalisten te worden, maar om hen in staat te stellen te begrijpen of een interventie die is aangewezen als ABA-gebaseerd, goed is ontworpen, goed is geïmplementeerd en effectief is. De 3e editie van deze cursusreeks staat op het punt van beginnen. De instructeurs zijn geselecteerde gedragsanalisten.

Een kinderpsychiater van SSN stelt een vroege voordiagnose en schrijft uiteindelijk de interventie voor, meestal bestaande uit twee keer per week 45 minuten bij een logopedist en psychomotricist (een soort ontwikkelingsfysiotherapeut). De National Health Service erkent de BCBA®-, BCaBA®-, RBT®-certificeringen niet officieel.

In 2014 werd de *Italian Society of Experimental and Applied Behavior Analysis (SIACSA, 2014)* gefinancierd. SIACSA heeft een lijst opgezet met gedragsanalisten (AdC), assistent-gedragsanalisten (aAdC) en technici (Tac) die voldoen aan minimale professionele normen. De *Associazione Tecnici ABA (ASSOTABA, 2014)* is een vereniging waarin vooral gedragstechnici zitting hebben. In februari 2020, een paar dagen voor de lockdown voor COVID-19, fuseerden SIACSA en ASSOTABA tot de nieuwe vereniging ABA-Italia (<https://www.abaitalia.org/>), die 355 gedragsanalisten (AdC), 155 assistent gedragsanalisten (aAdC) en 456 Gedragstechnici (TAC).

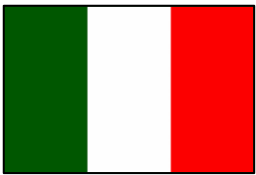
De twee toonaangevende familieverenigingen in het veld, *Associazione Nazionale Genitori Soggetti Autistici (ANGSA, 2020)* en *Associazione Nazionale Famiglie di Persone con Disabilità Intellettiva e/o Relazionale (ANffAS, 2020)* onderschreven ABA Italia. ANGSA en ANffAS spelen een controlerende rol als voorzitter van de ethische commissie van ABA Italia. Ten slotte heeft ABA Italia, via haar Wetenschappelijk Comité waarin de meest vooraanstaande Italiaanse gedragsanalisten zitting hebben, een reeks regels ontwikkeld om de hoogste kwaliteit van de opleiding tot gedragsanalist te definiëren.

Die regels weerspiegelen de BACB-criteria maar wel met enkele verschillen. De opleiding Technici is een post-bacheloropleiding van 70 uur (in plaats van 40); er zijn twee cursusreeksen voor studenten die gedragsanalist willen worden, een voor vroege interventies en een voor degenen die met adolescenten en jongvolwassenen werken. Deze populatie heeft speciale behoeften, waaronder kwaliteit van leven, onafhankelijk leven en psychische stoornissen zoals angst, depressie en obsessief-compulsieve stoornissen (Oppo et al., 2019).

Correspondentie tussen Italiaanse Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken

Het *National Institute for Development of Vocational Training (ISFOL)*, het nationale coördinatiepunt van het EQF voor Italië, heeft zijn eerste referentierapport aan het European Qualification Network (ISFOL, 2012) goedgekeurd. Een samenvatting van de niveaus van het NQF met betrekking tot het EQF is weergegeven in Tabel 5.

Tabel 5. Italiaanse NQF gerefereerd aan het EQF

 <p>European Qualifications Framework</p>	
<p>Niveau 8</p> <p>Kennis aan de meest geavanceerde grens van een werk- of studiegebied en op het raakvlak tussen gebieden.</p> <p>Beschikken over de meest geavanceerde en gespecialiseerde vaardigheden en technieken, met inbegrip van synthese en evaluatie, die nodig zijn om kritieke problemen in onderzoek en/of innovatie op te lossen en bestaande kennis of beroepspraktijk uit te breiden en opnieuw te definiëren</p> <p>Blijk geven van een grote mate van autoriteit, innovatie, autonomie, wetenschappelijke en professionele integriteit en aanhoudende betrokkenheid bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën of processen op het raakvlak van werk of studie, met inbegrip van onderzoek.</p>	<p>Niveau 8</p> <p>Onderzoeksdctoraat</p> <p>Academisch diploma voor onderzoekopleiding</p> <p>Specialisatie diploma</p> <p>Tweedegraads universitaire Master</p> <p>Academisch specialisatiediploma</p> <p>Hoger specialisatie-diploma of Master</p>
<p>Niveau 7</p> <p>Hooggespecialiseerde kennis, die ten dele toonaangevend is op een werk- of studiegebied, als basis voor oorspronkelijk denken en/of onderzoek; kritisch bewustzijn van kennisvraagstukken op een gebied en op het raakvlak tussen verschillende gebieden</p> <p>Gespecialiseerde probleemoplossende vaardigheden die nodig zijn bij onderzoek en/of innovatie om nieuwe kennis en procedures te ontwikkelen en kennis uit verschillende vakgebieden te integreren.</p> <p>Managen en transformeren van werk- of studiecontexten die complex en onvoorspelbaar zijn en nieuwe strategische benaderingen vereisen;</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor het bijdragen aan professionele kennis en praktijk en/of voor het beoordelen van de strategische prestaties van teams.</p>	<p>Niveau 7</p> <p>Masterdiploma</p> <p>Academisch diploma tweede niveau</p> <p>Eerstegraads universitaire Master</p> <p>Academisch specialisatiediploma</p> <p>Hoger specialisatiediploma of Master</p>
<p>Niveau 6</p> <p>Gevorderde kennis van een werk- of studiegebied, met een kritisch inzicht in theorieën en beginselen.</p> <p>Gevorderde vaardigheden, waaruit beheersing en innovatie blijken, die vereist zijn om complexe en onvoorspelbare problemen op een gespecialiseerd werk- of studiegebied op te lossen</p> <p>Managen van complexe technische of professionele activiteiten of projecten, verantwoordelijkheid nemen voor besluitvorming in onvoorspelbare werk- of</p>	<p>Niveau 6</p> <p>Bachelorsdiploma</p> <p>Academic diploma Niveau 1</p>

<p>studiecontexten; verantwoordelijkheid nemen voor het managen van professionele ontwikkeling van individuen en groepen.</p>	
<p>Niveau 5</p> <p>Grondige, gespecialiseerde, feitelijke en theoretische kennis op een vakgebied of studiegebied en besef van de grenzen van die kennis</p> <p>Een uitgebreid scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om creatieve oplossingen te ontwikkelen voor abstracte problemen.</p> <p>Management en supervisie uitoefenen in contexten van werk- of studieactiviteiten met onvoorspelbare veranderingen; prestaties van zichzelf en anderen beoordelen en ontwikkelen.</p>	<p>Niveau 5</p> <p>Diploma hoger technisch onderwijs</p>
<p>Niveau 4</p> <p>Feitelijke en theoretische kennis in brede contexten binnen een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om oplossingen te genereren voor specifieke problemen binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van werk- of studiecontexten die meestal voorspelbaar zijn, maar onderhevig aan verandering;</p> <p>Toezicht houden op het routinewerk van anderen en daarbij enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten.</p>	<p>Niveau 4</p> <p>Beroepstechnisch diploma Diploma hoger secundair onderwijs Licei Diploma hoger secundair onderwijs Diploma hoger secundair onderwijs Certificaat Hogere technische specialisatie</p>
<p>Niveau 3</p> <p>Kennis van feiten, principes, processen en algemene concepten op een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om taken uit te voeren en problemen op te lossen door het selecteren en toepassen van basismethoden, gereedschappen, materialen en informatie.</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor de voltooiing van taken in werk of studie; eigen gedrag aanpassen aan omstandigheden bij het oplossen van problemen.</p>	<p>Niveau 3</p> <p>Certificaat van “professionele operator” (<i>Attestato di qualifica di operatore professionale</i>)</p>
<p>Niveau 2</p> <p>Feitelijke basiskennis van een werk- of studiegebied.</p> <p>Vereiste cognitieve en praktische basisvaardigheden om relevante informatie te gebruiken om taken uit te voeren en routineproblemen op te lossen met behulp van eenvoudige regels en hulpmiddelen.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht met enige autonomie.</p>	<p>Niveau 2</p> <p>Getuigschrift verplicht onderwijs</p>
<p>Niveau 1</p>	<p>Niveau 1</p>

Algemene basiskennis.	Einddiploma lager secundair onderwijs
Basisvaardigheden om eenvoudige taken uit te voeren.	
Werken of studeren onder toezicht in een gestructureerde omgeving of context.	

EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het Italiaanse NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid bij de EuroBA-Entry Level-competenties grotendeels overeen met Niveau 3 van de EFQ. Italiaanse kandidaten voor EuroBA-competenties op instapniveau hebben ofwel een certificaat van professionele operator (*Attestato di qualifica di operatore professionale*) als instapniveau-technici.

EuroBA-Mastersniveau Competentie Gerefereerd aan het Italiaanse NQF

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van kennis, vaardigheden en autonomie en verantwoordelijkheid bij de EuroBA-competenties op Masterniveau grotendeels overeen met Niveaus 6 en 7 van de EFQ. Een vereiste kwalificatie voor EuroBA-competenties in Italië is dus de voltooiing van een van de volgende geavanceerde graden: Masterdiploma, tweede niveau academisch diploma, eerste niveau universitaire Master, academisch specialisatiediploma of hoger specialisatiediploma/Master.

Verenigd Koninkrijk, Groot-Brittannië en Noord-Ierland

Onderwijs en Professionele ontwikkeling van Gedragsanalyse in het Verenigd Koninkrijk (VK)

Tot 2023 was de positie van gedragsanalisten in het VK niet strikt gedefinieerd. De functie en -titel waren niet beschermd of gereguleerd. De titel BCBA® werd gebruikt in plaats van adequate nationale registratie, in feite vermeldde slechts een zeer klein aantal geadverteerde banen in het VK BCBA® of MSc/ABA of ABA Tutor als essentiële of wenselijke criteria. In 2023 is het beroepsregister van gedragsanalisten geaccrediteerd door de Autoriteit Persoonsgegevens (PSA). Alvorens het belang van deze ontwikkeling te beschrijven, eerst enkele algemene opmerkingen over de geschiedenis van gedragsanalyse en professionele erkenning in het VK.

Er worden 5 *Master Level Verified Course Sequences* (VCS) gegeven aan Britse universiteiten (ABAI, 2021). Een aantal universiteiten en particuliere aanbieders bieden ook RBT®-trainingen aan, persoonlijk of online. De kwalificaties die in deze cursussen worden

behaald, blijven academische kwalificaties die zijn vastgesteld om te voldoen aan de BACB-criteria. Ze zijn echter nooit officieel erkend door de Britse overheidsinstanties; de *Health Care Professional Council (HCPC)* of de *Professional Standards Authority (PSA)*.

De meeste Masterniveau-cursussen in het VK duren een jaar voor voltijdstudenten of 2 of 3 jaar voor deeltijdstudenten. Bij Masteropleidingen gedragsanalyse wordt de taaklijst *Behaviour Analyst Certification Board (BACB)* (4e of 5e editie) in het curriculum behandeld. Cursussen worden geverifieerd door de Associate voor Gedragsanalyse (ABAI VCS). De VCS-inhoud biedt meestal de volgende modules, hoewel de exacte structuur van cursus tot cursus verschilt:

- Fundamentele elementen van gedragsverandering
- Ethiek in gedragsanalyse
- Gedragsverandering en onderwijs
- Beoordeling in gedragsanalyse
- Concepten en principes van gedragsanalyse
- Evaluatie in gedragsanalyse
- Masterproef of Portfolio

Sommige Mastercursussen of -opleiding in het VK bieden begeleide praktijkstages aan, terwijl andere verwachten dat studenten hun eigen stages en supervisie organiseren. Zodra studenten aan de BACB-geschiktheidscriteria hebben voldaan, leggen ze een online examen van 4 uur af voordat ze *Board Certified Behavior Analysts (BCBA)* worden. Om de certificering te behouden, moet de kandidaat aantonen dat hij/zij 32 eenheden voor voortgezet onderwijs heeft gevolgd (50 min. training per eenheid) gedurende 2-jarige hercertificeringscycli.

De opleiding tot geregistreerde gedragstechnicus (RBT) wordt gegeven door universiteiten en particuliere aanbieders en omvat een opleiding van 40 uur volgens de BACB RBT-takenlijst (2de editie). Sommige cursussen bieden praktijkbegeleiding en/of beoordeling, terwijl andere alleen klassikale uren bieden. Zodra studenten aan de BACB-geschiktheidscriteria hebben voldaan, leggen ze een online examen af voordat ze geregistreerde gedragstechnici worden. RBT's moeten onder toezicht staan van BCBA's.

Toen de BACB in december 2019 aankondigde dat de deelname aan het examen voor niet-VS/Canada-ingezetenen eind 2022 zou worden beëindigd, vroeg de *UK-Society for Behavior Analysis (UK-SBA)* een verlenging met drie jaar aan. De verlenging werd verleend aan het VK en loopt af in 2025. In de tussentijd had de Britse regering een nieuw systeem van beroepserkenning ingevoerd via de PSA (2014). De PSA beoordeelt het werk van de toezichthouders van gezondheids- en zorgprofessionals; accrediteert organisaties die gezondheids- en zorgverleners registreren in niet-gereguleerde beroepen; en geeft beleidsadvies aan ministers en anderen en stimuleert onderzoek om de regelgeving te verbeteren. Om door de PSA te worden geaccrediteerd, moesten gedragsanalisten dus worden geregistreerd.

In 2020 heeft *UK Society of Behavior Analysis* (UK-SBA) een vrijwillig register voor gedragsanalisten opgezet met als doel dit register te laten accrediteren door de PSA. In dit register staan per 1 dec. 2021 in totaal 302 gedragsanalisten ingeschreven. Aanvragers van het register moeten aantonen dat ze voldoende zijn opgeleid in gedragsanalyse; het hoeven geen BCBA®'s te zijn. De aanvragen worden beoordeeld en beslissingen worden genomen door het UK-SBA-bestuur. Eind november 2020 heeft de UK-SBA accreditatie van dit vrijwillige register aangevraagd bij de *Professional Standards Authority* (PSA). Begin 2023 is deze accreditatie verleend.

Inmiddels heeft de UK-SBA een *Taskforce* opgericht om een accreditatie-puntensysteem voor Gedragsanalyse te ontwikkelen. Het doel van deze taskforce is "*ervoor te zorgen dat UK-SBA werkt aan de totstandbrenging op de langere termijn van een kader voor de professionele erkenning en certificering van gedragsanalisten in de breedte van de gedragsanalysepraktijk*" en "*ervoor te zorgen dat de UK-SBA voldoet aan de opleidings- en trainingsvereisten van de PSA-normen en van het strategisch plan UK-SBA.*"

In de meeste Europese landen hebben gedragsanalisten de normen overgenomen die zijn vastgesteld door de BACB. Een punt dat echter vaak over het hoofd wordt gezien in discussies over professionele erkenning buiten de VS, is het feit dat certificeringen die door de BACB worden verstrekt, in geen enkel Europees land nationaal erkende kwalificaties zijn, zelfs niet vóór het besluit van de BACB om hun internationale focus te wijzigen met ingang van januari 2023. In feite wordt geen titel, acroniem of kwalificatie van een in de VS gevestigde gedragsanalist erkend in rechtsgebieden buiten de VS, simpelweg omdat elk land alleen wetten kan maken voor zijn eigen zaken, en dit omvat ook de officiële erkenning van beroepen. Sommige gedragsanalisten hadden dit ingezien en waren begonnen met het zoeken naar nationale erkenning voor het beroep in hun land, terwijl anderen door de BACB-beslissing tot actie werden aangezet.

Correspondentie tussen VK Nationale en Europese Kwalificatie Netwerken

De regering van het VK heeft namens de decentrale overheden (het Noord-Ierse *Assemblee*, de Schotse regering en de regering van de *Welsh Assembly*) in 2009 haar rapport ingediend waarin wordt verwezen naar het kwalificatiekader van het VK naar het Europees kwalificatiekader. Het VK heeft vier verschillende operationele kwalificatiekaders, zoals weergegeven in Tabel 6 hieronder.

Tabel 6. VK Nationale Kwalificatie Frameworks (NQFs)

RQF	Gereguleerd kwalificatieraamwerk (RQF) voor algemene en beroepskwalificaties	Engeland Noord-Ierland	8 niveaus
CQFW	EC- en kwalificatieraamwerk voor Wales voor alle kwalificaties	Wales	8 niveaus
SCQF	Schots Credit- en kwalificatieraamwerk voor alle kwalificaties	Schotland	12 niveaus
FHEQ	Raamwerken voor Hoger Onderwijs kwalificaties van Organisaties die diploma's toekennen in het VK	Organisaties (zoals Hoger Onderwijs) die diploma's toekennen	5 niveaus

Bron: Rapport dat verwijst naar het kwalificatieraamwerk van het Verenigd Koninkrijk naar het Europees kwalificatieraamwerk

Ondanks de regionale en specialistische verschillen is er veel overlap tussen de systemen, en elk is gestandaardiseerd naar de EQA-niveaus, zoals hieronder in Tabel 7.

Tabel 7. Regionaal NQF UK met verwijzing naar het EQF

 European Qualifications Framework			
EQF Niveau	RCF & CQFW	SCQF	VK Academisch Niveau
<p>Niveau 8</p> <p>Kennis aan de meest geavanceerde grens van een werk- of studiegebied en op het raakvlak tussen gebieden.</p> <p>Beschikken over de meest geavanceerde en gespecialiseerde vaardigheden en technieken, met inbegrip van synthese en evaluatie, die nodig zijn om kritieke problemen in onderzoek en/of innovatie op te lossen en bestaande kennis of beroepspraktijk uit te breiden en opnieuw te definiëren</p> <p>Blijk geven van een grote mate van autoriteit, innovatie, autonomie, wetenschappelijke en professionele integriteit en aanhoudende betrokkenheid bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën of processen op het raakvlak van werk of studie, met inbegrip van onderzoek.</p>	Niveau 8	Niveau 12	<p>Niveau 8</p> <p>Doctoraal diploma</p>
<p>Niveau 7</p> <p>Hooggespecialiseerde kennis, die ten dele toonaangevend is op een werk- of studiegebied, als basis voor oorspronkelijk denken</p>	Niveau 7	Niveau 11	<p>Niveau 7</p> <p>Masterdiploma</p>

<p>en/of onderzoek; kritisch bewustzijn van kennisvraagstukken op een gebied en op het raakvlak tussen verschillende gebieden</p> <p>Gespecialiseerde probleemoplossende vaardigheden die nodig zijn bij onderzoek en/of innovatie om nieuwe kennis en procedures te ontwikkelen en kennis uit verschillende vakgebieden te integreren.</p> <p>Managen en transformeren van werk- of studiecontexten die complex en onvoorspelbaar zijn en nieuwe strategische benaderingen vereisen;</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor het bijdragen aan professionele kennis en praktijk en/of voor het beoordelen van de strategische prestaties van teams.</p>			
<p>Niveau 6</p> <p>Gevorderde kennis van een werk- of studiegebied, met een kritisch inzicht in theorieën en beginselen.</p> <p>Gevorderde vaardigheden, waaruit beheersing en innovatie blijken, die vereist zijn om complexe en onvoorspelbare problemen op een gespecialiseerd werk- of studiegebied op te lossen</p> <p>Managen van complexe technische of professionele activiteiten of projecten, verantwoordelijkheid nemen voor besluitvorming in onvoorspelbare werk- of studiecontexten; verantwoordelijkheid nemen voor het managen van professionele ontwikkeling van individuen en groepen.</p>	<p>Niveau 6</p>	<p>Niveau 10/9</p>	<p>Niveau 6</p> <p>Bachelordiploma</p>
<p>Niveau 5</p> <p>Grondige, gespecialiseerde, feitelijke en theoretische kennis op een vakgebied of studiegebied en besef van de grenzen van die kennis</p> <p>Een uitgebreid scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om creatieve oplossingen te ontwikkelen voor abstracte problemen.</p> <p>Management en supervisie uitoefenen in contexten van werk- of studieactiviteiten met onvoorspelbare veranderingen; prestaties van zichzelf en anderen beoordelen en ontwikkelen.</p>	<p>Niveau 5 and 4</p>	<p>Niveau 8/7</p>	<p>Niveau 5</p> <p>Basisdiploma (Een gecombineerde academische en beroepskwalificatie in het hoger onderwijs in het VK, gelijk aan 2/3de van een Honours Bachelordiploma)</p>
<p>Niveau 4</p> <p>Feitelijke en theoretische kennis in brede contexten binnen een werk- of studiegebied</p>	<p>Niveau 3</p>	<p>Niveau 6</p>	<p>Niveau 4</p> <p>AS - and A Niveau</p>

<p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om oplossingen te genereren voor specifieke problemen binnen een werk- of studiegebied.</p> <p>Zelfmanagement uitoefenen binnen de richtlijnen van werk- of studiecontexten die meestal voorspelbaar zijn, maar onderhevig aan verandering;</p> <p>Toezicht houden op het routinewerk van anderen en daarbij enige verantwoordelijkheid nemen voor de evaluatie en verbetering van werk- of studieactiviteiten.</p>			
<p>Niveau 3</p> <p>Kennis van feiten, principes, processen en algemene concepten op een werk- of studiegebied</p> <p>Een scala aan cognitieve en praktische vaardigheden om taken uit te voeren en problemen op te lossen door het selecteren en toepassen van basismethoden, gereedschappen, materialen en informatie.</p> <p>Verantwoordelijkheid nemen voor de voltooiing van taken in werk of studie; eigen gedrag aanpassen aan omstandigheden bij het oplossen van problemen.</p>	Niveau 2	Niveau 5	Niveau 3 Algemeen getuigschrift secundair onderwijs (beoordeling A-C)
<p>Niveau 2</p> <p>Feitelijke basiskennis van een werk- of studiegebied.</p> <p>Vereiste cognitieve en praktische basisvaardigheden om relevante informatie te gebruiken om taken uit te voeren en routineproblemen op te lossen met behulp van eenvoudige regels en hulpmiddelen.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht met enige autonomie.</p>	1	4	Niveau 2 Algemeen getuigschrift secundair onderwijs (beoordeling D-G)
<p>Niveau 1</p> <p>Algemene basiskennis.</p> <p>Basisvaardigheden om eenvoudige taken uit te voeren.</p> <p>Werken of studeren onder toezicht in een gestructureerde omgeving of context.</p>	Instap 3	3	Niveau 1 Levensvaardigheden
N.v.t.	Instap 2	2	N.v.t.
N.v.t.	Instap 1	1	N.v.t.

EuroBA-Instapniveau Competentie Gerefereerd aan het NQF van het VK

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van Kennis, Vaardigheden en Autonomie en Verantwoordelijkheid bij de EuroBA-Instapniveau-competenties grotendeels overeen met Niveau 3 van de EFQ. Kandidaten uit het VK voor EuroBA-competenties op instapniveau zullen in het bezit zijn van een *General Certificate of Secondary Education* (beoordeling: A-C).

EuroBA-Masterniveau Competentie Gerefereerd aan het NQF van het VK

Zoals beschreven in IO1, komen de leerresultaten op het gebied van kennis, vaardigheden en autonomie en verantwoordelijkheid bij de EuroBA-Masterniveau-competenties grotendeels overeen met Niveaus 6 en 7 van de EFQ; kandidaten voor EuroBA-competenties in het Verenigd Koninkrijk hebben een Masterdiploma behaald.

Samenvatting

Tabel 8 geeft een samenvatting van de nationale kwalificatiekaders van de zes landen. Een vergelijking van de nationale kwalificaties voor Niveau 7 (EuroBA-Masterniveau) en 3 (EuroBA-instapniveau) laat zien dat NQF-standaardisatie in elk land gelijkwaardige vereiste leerresultaten opleverde, waardoor uniformiteit van opleidingsnormen voor EuroBA-competenties in alle landen wordt gewaarborgd.

Tabel 8. Vergelijking in zes landen van nationale kwalificatiekaders (NQFs)

					
Niveau 8					
Doctoraats-programma PhD, drie tot vier jaar post-Master (Doctor)	Doctoraal	Doctoraat/ PhD (academische titel: Doctor)	Graden, derde cyclus, Bijlage 2 bij verordening Hoger Onderwijs 1993:100 (doctoraat) Graden, derde cyclus, Bijlage bij Verordening 1993: 221	Onderzoek doctoraat Academisch diploma voor onderzoeksopleiding Specialisatie diploma Tweedegraads universitaire Master Academisch specialisatiediploma	Doctoraal diploma

				Hogere specialisatie diploma of Master	
Niveau 7					
Masteropleiding, één tot drie jaar tertiair onderwijs na bachelor of vier tot zes jaar tertiair onderwijs	Master-diploma	<i>Master of Science</i> (leidend tot MSc-graad).	Graden, tweede cyclus, Bijlage 2 bij verordening hoger onderwijs 1993:100 Masterdiploma: Graden, tweede cyclus, Bijlage bij Verordening 1993: 221 Graden, tweede cyclus, in de bijlage bij Verordening 2007: 1164	Masterdiploma Academisch diploma tweede niveau Eerstegraads universitaire Master Academisch specialisatie-diploma Hogere specialisatie diploma of Master	Master diploma
Niveau 6					
Bachelor programma Bc en BcA graden drie tot vier jaar tertiair onderwijs Tertiair beroepsonderwijs DiS-graad drie tot drie-en-een-half jaar tertiair onderwijs Conservatoria - DiS degree - 8 jaar studie na 5 jaar (basisonderwijs) of 6 jaar studie na afronding van een algemeen vormend lager secundair onderwijs	Bachelordiploma	<i>Bachelor of Science of</i> Diploma Hoger Onderwijs aan de hogeschool (Hogeschool)	Graden, eerste cyclus, Bachelor-diploma: Bijlage 2 bij de Onderwijsverordening 1993:100 Graden, eerste cyclus, bijlage bij Verordening 2007:1164 Graden, eerste cyclus, bijlage bij Verordening 1993: 221 Gevorderd diploma in het hoger beroepsonderwijs Kwalificaties toegekend buiten het formele onderwijs	Bachelor diploma Academisch diploma van het eerste niveau	Bachelor diploma

NSK-kwalificaties			Bachelor diploma		
Niveau 5					
NSK-kwalificaties (certificaat van beroepskwalificaties-personeel)	<p>Post-secundair beroepsonderwijs 'diploma' voor afgestudeerden van EPAL-leerlingklasse, niveau 5 (post-secundair niveau)</p> <p>Beroepsopleidingsdiploma (post-secundair niveau)</p> <p>Beroepsopleidingsdiploma (post-secundair niveau)</p> <p>Postsecundair en geen diploma hoger onderwijs of 'graad'</p>	<p>Associate degree</p> <p>Associate Degree: hiermee wordt bedoeld een tweejarige opleiding aan een HBO, die qua Niveau tussen Jaar 3 (Bachelor) van een HBO (zie Niveau 6) en Jaar 4 ligt van een MBO-opleiding (zie Niveau 4).</p> <p>Ook is een Associate Degree meer toegepast onderwijs in vergelijking met hbo-opleidingen.</p>	<p>Diploma hoger beroepsonderwijs</p> <p>Kwalificaties toegekend buiten het formele onderwijs</p>	Diploma hoger technisch onderwijs	<p>Basisdiploma (gecombineerd academische en beroepskwalificatie in het hoger onderwijs in het VK, gelijk 2/3de van een honours Bachelor-diploma)</p>
Niveau 4					
<p>Secundair onderwijs met maturita-examen (volwassen-onderwijs)</p> <p>Algemeen onderwijs (Gymnasium) – vier jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>Hoger secundair onderwijs met maturita-examen (Beroeps-</p>	<p>Certificaat van een beroepsschool</p> <p>Beroepsopleiding hoger secundair onderwijs</p> <p>EPAL-certificaat</p> <p>Algemeen diploma hoger secundair onderwijs</p>	<p>Niveau 4a, men heeft een diploma MBO Niveau 4 nodig</p> <p>Niveau 4+: VWO-diploma (6 jaar, vergelijkbaar met A Niveaus, geeft direct toegang tot opleidingen aan de universiteit)</p> <p>VWO voor volwassenen</p>	<p>Diploma van een nationaal programma in het hoger secundair onderwijs – kwalificatietitel voor studenten vanaf 2011</p> <p>Eindcijfers van een volledig nationaal of speciaal ontworpen programma</p> <p>Diploma van gemeentelijk volwassenen-</p>	<p>Beroepstechnisch diploma</p> <p>Diploma hoger secundair onderwijs <i>Licei</i></p> <p>Diploma hoger secundair onderwijs</p> <p>Diploma hoger secundair onderwijs</p> <p>Certificaat hogere</p>	AS en A Niveaus

<p>onderwijs) – vier jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>Aanvullende studie die leidt tot een maturita-examen - Twee jaar studie na het VET-certificaat</p> <p>NSK-kwalificaties</p>		<p>Hoger secundair algemeen onderwijs voor volwassenen</p> <p>Hoger secundair algemeen vormend onderwijs</p>	<p>onderwijs en -opleiding op hoger secundair niveau – kwalificatietitel voor studenten vanaf 2011</p> <p>Eindcijfers van het gemeentelijk volwassen-onderwijs en -opleiding op hoger secundair niveau</p> <p>Certificaat van de algemene cursus op het niveau van het hoger secundair van de volkshogeschool</p> <p>Kwalificaties toegekend buiten het formele onderwijs</p>	<p>technische specialisatie</p>	
Niveau 3					
<p>Hoger secundair onderwijs met VET-certificaat (Beroeps-onderwijs) – drie jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>NSK-kwalificaties</p>	<p>Certificaat beroepsopleidings-school (post lager secundair niveau)</p> <p>IEK-certificaat (initiële beroepsopleiding - post onderbouw secundair niveau)</p>	<p>MBO Niveau 3 duurt 3 jaar en leidt tot MBO Niveau 3 (diploma op MBO Niveau 3)</p>	<p>Eindcijfers van verplicht onderwijs</p>	<p>Certificaat van professionele operator (<i>Attestato di qualifica di operatore professionale</i>)</p>	<p>Algemeen getuigschrift van secundair onderwijs (beoordeling: A-C)</p>
Niveau 2					
<p>Lager secundair onderwijs</p> <p>Voltooiing van een programma voor algemeen vormend lager secundair onderwijs – negen jaar</p>	<p>Diploma lager secundair onderwijs (verplicht)</p>	<p>VMBO, 4 Niveaus, diploma op Niveau 2, 3 of 4) en diploma op MBO Niveau 2</p>	<p>Eindcijfers van de speciale school op verplicht niveau</p> <p>Eindcijfers uit de gemeentelijke volwassenen-educatie en -</p>	<p>Getuigschrift verplicht onderwijs</p>	<p>Algemeen getuigschrift secundair onderwijs (Beoordeling: D-G)</p>

<p>Hoger secundair onderwijs met VET-certificaat - twee jaar hoger secundair onderwijs</p> <p>Hoger secundair onderwijs zonder VET-certificaten - 1 of 2 jaar educatieve programma's NSK-kwalificaties</p>			<p>opleiding op verplicht niveau</p> <p>Certificaat van het hoger secundair onderwijs voor personen met leerproblemen</p> <p>Certificaat van speciaal onderwijs voor volwassenen in de bovenbouw van het secundair</p> <p>Cijfer Zweeds voor immigrantencursus D, of gelijkwaardig toegekend door een volkshogeschool</p> <p>Cijfer van de gemeentelijke volwassenen-educatie in het Zweeds voor cursus D voor immigranten, of gelijkwaardig toegekend door een volkshogeschool</p> <p>Certificaat van de algemene leerplichtschool Niveau van de volkshogeschool</p>		
<p>Niveau 1</p>					
<p>Speciaal onderwijs Voltooiing van een onderwijs-programma in een speciale school – 10 jaar</p>	<p>Basisschooldiploma (verplicht)</p>	<p>Basisschooldiploma (verplicht)</p> <p>MBO Niveau 1 diploma, of VMBO diploma Niveau 1</p>	<p>Eindcijfers van de leerplichtige school voor leerlingen met leerproblemen</p> <p>Eindcijfers van het speciaal onderwijs voor volwassenen op verplicht niveau</p>	<p>Einddiploma lager secundair onderwijs</p>	<p>Levensvaardigheden</p>

Referenties

- Arntzen, E., Hughes, J.C., Pellón, R., & Moderato, P. (2009). Behavior Analysis in Europe. An update. *European Journal of Behavior Analysis*, 10(2), 95-100
<https://doi.org/10.1080/15021149.2009.11434311>
- Arntzen, E. & Pellón, R. (2021). A view on the development and current situation of behaviour analysis in Europe. *Behavior and Social Issues*, 30(2), 346-360. DOI: 10.1007/s42822-021-00068-w
- Association for Behavior Analysis International (ABAI; 2021), *Verified Course Sequence Directory*, Retrieved 7.12.2021 from <https://www.abainternational.org/vcs/directory.aspx>
- Associazione Nazionale Famiglie di Persone con Disabilità Intellettiva e/o Relazionale (ANffAS, 2020) Retrieved 11.1.2022 from <http://www.anffas.net>
- Associazione Nazionale Genitori Soggetti Autistici (ANGSA, 2020) Retrieved 11.1.2022 from <http://angsa.it>
- Associazione Tecnici ABA (ASSOTABA, 2014) Retrieved 11.1.2022 from <https://www.assotaba.it>
- Autism Speaks. (2017). Autism Law Summit: “A gathering of doers”: International Award for Jana Gandalovičová. Retrieved 17.3.2019 from <https://www.autismspeaks.org/advocacy-news/2017-autism-law-summit-gathering-doers>
- Behavior Analysts Certification Board (BACB; 2021). Retrieved 7.12.2021 from <https://www.bacb.com/services/o.php?page=101135>
- Behavior Analysts Certification Board (BACB; 2018). Jana Gandalovičová received M Hemmingway Award. Retrieved 28.1.2023 from <https://www.youtube.com/watch?v=srMJ4rzzaskå>
- Bijou, S. W. (1984). Analisi comportamentale del ritardo mentale: Implicazioni per la diagnosi ed il trattamento [Behavior analysis of intellectual disability: Implications for diagnosis and treatment]. In R.Larcán, P.Moderato, & S.Perini (Eds.), *Nuove prospettive nelle scienze del comportamento* (pp. 27–48). Carboneditore.
- Bijou, S. W. (1993). *Behavior analysis of child development*. New Harbinger Publications.
- Bromark, G. & Granat, T. (2012). Rekommendationer. Reviderad och uppdaterad ur rapporten Mångsidiga intensiva insatser för barn med autism i förskoleålder. (Rev. ed.).

- Lund: Sveriges Habiliteringschefer (Recommendations; revised and updated from report; Comprehensive interventions for preschool children with autism). Retrieved 15.2.2023 from https://habiliteringisverige.se/arkiv/ebh_report/mangsidiga-intensiva-insatser-for-barn-med-autism-i-forskolealdern
- Čadilová, V., Žampachová, M. a kol. (2012). *Metodika práce se žákem s poruchami autistického spektra*. Olomouc: UP. Dostupné z Retrieved 28.1.2023 from http://www.inkluzi.upol.cz/portal/velke_publicace/metodiky/PAS_Metodika.pdf
- Carr, J. (2011). Jerry Shook and the BACB: An enduring legacy. *Newsletter of the Association for Science in Autism Treatment*, 8(4), 2–3.
- Cooper, J., Heron, T., & Heward, W. (2020). *Applied behavior analysis* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- de Droomboom (2006). ABA Behandelcentrum voor kinderen met autism. Retrieved 14.2.2023 from <https://stichtingdedroomboom.nl/>
- European Commission (2011). Development of National Qualification Frameworks in Europe. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP). Retrieved 14.2.2023 <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/6112>
- EOPPEP (2016). *Greece EQF Referencing Report*. National Organisation for the Certification of Qualifications & Vocational Guidance (EOPPEP). Retrieved 14/2/2023 from https://europa.eu/europass/system/files/2022-05/Greek_Referencing_Report%5B1%5D.pdf
- Gandalovičová, J. (2016). The arrival of ABA in the Czech Republic. *European Association for Behavior Analysis Newsletter, December*. Retrieved from <http://www.europeanaba.org/>
- Governmental Committee for Citizens with Disabilities/Vládní Výbor pro Zdravotně Postižené Občany. (2016). *Podnět k řešení situace života osob s poruchou autistického spektra a jejich rodin* [Incentive to resolve the adverse life Situation of persons with autism spectrum disorder and their families]. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Podnet-k-reseni-situace-PAS.pdf>
- Hughes, C. J., & Shook, G. L. (2007). Training and certification of behaviour analysts in Europe: Past, present, and future challenges. *European Journal of Behavior Analysis*, 8(2), 239–249.
- Huskens, B. & Palmen, A. M. J. W. (2016). Applied Behavior Analysis: het ABA van ABA. *GZ-Psychologie*, 8, 12-15. <https://doi.org/10.1007/s41480-016-0004-x>
- ISFOL (2012). *First Italian Referencing Report to the European Qualification Network*.

- Italian Society of Experimental and Applied Behavior Analysis (SIACSA, 2014). Retrieved 11.1.2022 from <http://www.siacsa.org>
- Keenan, M., Dillenburger, K., Konrad, M.H. et al. (2022). Professional development of behavior analysts in Europe: A snapshot for 21 countries. *Behavior Analysis in Practice*. <https://doi.org/10.1007/s40617-022-00754-0>
- Kelly, M., Martin, N., Dillenburger, K., Kelly, A., & Miller, M. M. (2018). Spreading the news: History, successes, challenges and the ethics of effective dissemination. *Behavior Analysis in Practice*. <https://doi.org/10.1007/s40617-018-0238-8>
- Kingsdorf, S., & Pančocha, K. (2020). A survey of the use of applied behavior analysis for children with autism in the Czech Republic. Retrieved 11.2.2020 from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08856257.2020.1726092>
- Kingsdorf, S., & Pančocha, K. (2021). Looking at Europe's recent behavioral telehealth practices for children and families impacted by neurodevelopmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*. <https://doi.org/10.1080/20473869.2021.1925403>
- Neidt, E., & Schenk, J. J. (2012). Een review van gedragsmodificatie programma's gebaseerd op principes uit de Toegepaste Gedragsanalyse (ABA) voor kinderen met een autismespectrumstoornis. *Wetenschappelijk Tijdschrift Autisme*, Vol. 2, 47-54.
- NLFQ (2019). *Referencing the Dutch Qualifications Framework NLQF to the European Qualifications Framework*.
- Mellon, R. (2013). *Psychology of behavior* (3rd ed.). Athens: Pedio Books
- Moderato, P., Presti, G. (2006) Behaviorism and the science of behavior: its development in Italy *International Journal of Psychology* 41, 6, 480-485
- Moderato, P., Presti, G. (2019). La febbre dell'ABA. *Giornale Italiano dei Disturbi del Neurosviluppo*, 4, 1 20-32.
- Oppo, A., Schweiger, M., Ristallo, A., Presti, G., Pergolizzi, F., Moderato, P. (2019). Mindfulness skills and psychological inflexibility: two useful tools for a clinical assessment for adolescents with internalizing behaviors. *Journal of Child and Family Studies* <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01539-w>
- Pohanková, J., Šťastná, V., Roskovec, V., & Stalker, M. (2011). *National Referencing Report of the Czech Republic*. National Institute for Education, Education Counselling Centre and Centre for Continuing Education of Teachers (NÚV)
- Professional Standards Agency (PSA; 2014). *Accredited Registers - Our Standards*. Retrieved from

- <https://www.professionalstandards.org.uk/publications/detail/accredited-registers---our-standards>
- Robertshuis, (2006). Autisme de wereld in. Retrieved 14.2.2023 from <https://www.hetrobertshuis.nl/>
- Roll-Pettersson, L., & Ala'i-Rosales, S. (2009). Using blended and guided technologies in a university course for scientist-practitioners: Teaching Applied Behavior Analysis to autism professionals. *Journal of Intellectual Disabilities, 13*, 2, 113-142.
- Roll-Pettersson, L., Ek, U., & Ramnerö, J. (2010). Benefits of BACB certification for universities in Europe: A case study from Sweden. *Association of Professional Behavior Analysts, 17*.
- Roll-Pettersson, L., Gena, A., Eldevik, S., Moderato, P., Sigurdardottir, Z. G., Dillenburger, K., Keenan, M., & Ala'i-Rosales, S. (2020). Higher education and behavior analysis in Europe: creating a unified approach for the training of autism professionals. *European Journal of Behavior Analysis, 21*(1), 158–184. <https://doi-org.ezp.sub.su.se/10.1080/15021149.2020.1758990>
- SEQF-EQF Committee (2015). Förordning (2015:545) om referensram för kvalifikationer för livslångt lärande. *Department of Education*. Retrieved 15.2.2023 from SeQF – en stödstruktur för validering (valideringvast.se)
- SimpleSteps. (2016). *Simple Steps Autism: The online teaching platform for the treatment of Autism*. Retrieved 3.11.2021 from www.simplestepsautism.com
- Stichting Raeger (2011). Autismecentrum. Retrieved 14.2.2023 from <https://www.raeger.nl/ontstaan-van-raeger/>
- Vláčil, J. (1975) Ke kritice behaviorismu. *Sociologický Časopis, 11* (4), s. 352-364.
- Vládní výbor pro zdravotně postižené občany (2016) *Podnět k řešení situace osob s poruchou autistického spektra a jejich rodin*. Online. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Podnet-k-reseni-situace-PAS.pdf>
- Vyhláška č. 55/2011 Sb. *Vyhláška o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků*.
- Vyhláška č. 39/2005 Sb. Vyhláška, kterou se stanoví minimální požadavky na studijní programy získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání.
- Zákon 201/2017 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 96/2004 Sb. (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních)

Zákon 96/2004 Sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činnosti souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních)

Žampachová, Z. (2014) Vzdělávání dětí s autismem patří k nejtěžším disciplínám speciální pedagogiky. Člověk v tísni. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/vzdelavani-deti-s-autismem-patri-k-nejtezsिम-disciplinam-specialni-pedagogiky-1799gp>